

EESTI KIRJANDUS

1933 № 5

SISU:

- FR. TUGLAS: Anton Jürgenstein. (Pildiga.)
A. SÄÄRITS: „Lembitu“ algupära kriitika.
G. SUITS: Faehlmanni „Kribus-Krabus“ ja „Piibo jut“.
A. PALM: Ado Reinwald ja August Ahlqvist.
M. SILLAOTS: Richard Roht — Vastsed rajad.
O. KUKKUR: Oskar Luts — Tuulesellid.
M. RAUD: J. Parijõgi — Külaliste leib ja teisi eesti
muinasjutte.
O. URGART: Eesti kirjandusajalugu tekstides.
P. ARISTE: Albert Saareste — Die Estnische Sprache.
A. PALM: O. S. Marden — Edu saladus.
J. KÄIS: Öpiringide kavad.
Eesti raamatute üldnimestik 1932. a. alates, 41. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1933 ASUTATUD 1906. XXVII

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.
Abitoimetaja D. PALGI (arvustised).

Toimetus: P. ARISTE (folkloor), H. KRUUS (ajalugu),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitõrjade tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitõrjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitõrju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Suurturg 12, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotatud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbri korrapärasest ilmumis-aega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12, tel. 6-01.
Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.
„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 4, tel. 2-66.
K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.
A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.
J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.
„SuurKarja 23, t. (2)15-13.“
K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.
Harju 48, tel. (2)24-49.
A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.

Narvas: „Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Hermannli 11.

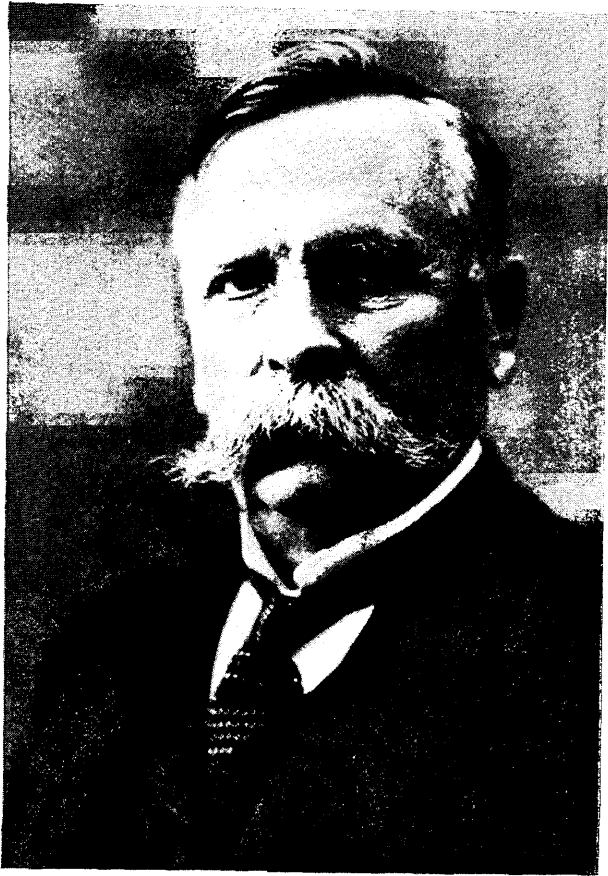
Kuulutised teksti järel: lehekülj 30 kr., pool lehekülj 15 kr., veerand lehekülj 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXVI (1930—1932) hinnaga 6 kr., nakkõttes 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12, Tartus, tel. 6-01.

A. Jürgensen

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

MAI 1933

NR. 5

Anton Jürgenstein.

Tema surma puhul.

1.

Anton Jürgenstein ütleb oma mälestiste eessõnas: „Olen oma elus, mis ootamata pikaks veninud, nii mõndagi näinud, mis meie kultuuriloo seisukohast mitte üsna ilma tähenduseta ei peaks olema.“ Ja sealsamas ütleb ta:

Ma ei ole mitte nende seast, kes kuuekümnendate aastate eeluksel juba elust tüdinenud on, kes palju läbi maitsenud ja üle elanud ja siis Salomoni tarkusega ütlevad: kõik oli tühi töö ja vaimu närimine! Ei, minu meelest oli ja on elu täis huvitust ja tõsidust. Mul on ainult üks pettumus temast järele jäänud, et mina seda elu mitte küllalt julgelt ja energiliselt ära kasutada ei ole suutnud, nii et midagi suurt ja sügavat, mis mul nooruse aastates tumedalt mõttekujutuses mõlkus, tulemata ja tegemata on jäänud.

Ning ikka sealsamas ütleb ta veel: „Mul ei ole iialgi seda auahnuist ega tahtmist olnud eksponeeritud kohale tõusta kui n. n. rahvategelane ja seltskonna juht. Minul on selleks alati liiga kriitikaline intelligents olnud, kui et suurte hulkade hindamine mind oleks meelitada suutnud.“

Nende sõnadega on Jürgenstein väljendanud oma enesehinnangu ja suhtumise ümbritsevasse maailma. Ta on seda teinud inimesena, kellel ei tule mõttessegi, et keegi võiks otsida tema sõnadest teesklevat vähenõudlikkust, millele peaks järgnema ümbruse heatahtlik protestikaja. Kuid ta on seda teinud ka inimesena, kes on ometi tundnud oma võimete ja tegude ulatust ning oma ühiskondliku osa vajadust, millest ei tohi maha tingida. Ses kokkuvõttes on vahest rohkem õiglast objektiivsust kui mõneski heatahtlikus hinnangus, mis lahkunu omal ajal laskis osaks saada teiste elutööle. Selles on lihtsust, mehisust ja suurust. Ning me võime seda ainult selgitada ja täiendada, mitte aga tema vastu vaielda.

Kui Jürgenstein ütleb, et ta oma elu jooksul on palju meie kultuuriloo seisukohalt tähtsat näinud, siis peame lisama, et siin pole kaugeltki kõne ainult passiivsest vaatlemisest. Sellega ühines uudishimulik elu jälgimine, selle lakkamatult vahelduvatesse

nähtustesse süvenemine, nende vastu seisukoha võtmine, nendega kaasa elamine, nende mõjustamine. Ja see ajalooline näitus, mida Jürgenstein ühel hoobil vaatles ning milles kaasa teotses, oli nii ajaliselt kui sisuliselt tõesti ulatuslik. Saksa ja vene kultuurimõju võistlus ning nende tagant esiletungiv eesti omapära, kogu rahva aineline ja vaimline areng ning selle raamina poliitiliste näiteseinte vahetumine ärkamisajast kuni riikliku iseseisvuseni, — kõik see oli tema tähelepanu ja kaasaelamise esemeks. Ta ei esinenud tõepoolest rahvajuhina ega ründava esivõitlejana, kuid vaevalt on suhtunud ka ükski teine meie tegelasist sellesse nähtuste kompleksi nii intiimselt ja realistlikult, sellise mõtte- ning tundmuse-otsekohesusega. Kui see arengu realism ja seisukohavõtu korduvus teda ei tüüdanud, siis just selle nõrkematu uudishimu ning kaasaelamise põnevuse tõttu. Levitades igapäev oma mõtteid ja kulutades tundmuse täiendas ta ka igapäev nende tagavara elavast elust. See oli tegelik suhe endast väljaspool olevaga, sellelt õppimine ja sellele õpetamine.

Jürgensteini mälestusele pühendatud viimisel koosviibimisel üllatas kõiki, kui erinevate harrastusalade esindajaid tema nimi ühendas. Kirjandus, ajakirjandus ja teater, kasvatus ja kool, politika, põllumajandus ning rahandus — kõigi nende esindajail oli põhjust lahkunut tänulikult meelde tuletada. Ja mitte ainult sellepärast, et ta nagu iga avalik tegelane kaudselt ka talle isiklikult eemal olevatesse asjadesse on mõjunud, vaid et ta just kõigil neil aladel jätkuvalt ning juhtivalt on kaasa töötanud. Mis oli selle jõupoolitamise tagajärjeks, seda tundis Jürgenstein ise kõige paremini, kui kurtis, et ta ometi seda suurt ja sügavat ei suutnud korda saata, millest oli nooruses unistanud. Sest inimese jõud on ometi piiratud, ja kui kulutada seda paljudel aladel, ei jätku sest enam ühel punktil millegi eriliselt suure teostamiseks. Kuid küllap on teistegi elubilanssidega tihti nii, et nad lõpuks just seda unistatud suurtööd ei osuta, sest see polnud antud olude ja eeldustega üldse mitte teostatav. Selle asemel on aga tehtud midagi muud, palju muud, mida ei osanud ette unistada, kuid mida vajasid aeg ja ümbrus ning mis tervikuna moodustab siiski samasuguse suurtöö. Ka Jürgensteini elutöös avaldub tema enda realistlik olemus: see on ülesannete täitmine, mida vajab olukord ja mille täitjaid ei ilmunud mujalt. Tagajärel võidakse kõnelda küll võhiklusest, diletantismist. Kuid meie avalik elu ei võimaldanud üldse veel spetsialiseerumist, ja on hea, et terve rida asju on võhikute poolt ometi kuidagi korda saadetud, selle asemel, et need oleksid spetsialistide ootusel üldse tegemata jäänud. Muidugi ei puudunud ka arvustus väljastpoolt, kuid oleks eksitus arvata, nagu poleks asjaomased isegi oma puudusi tundnud. Nii pihub näiteks ka Jürgenstein, et ta teatri arvustajana enam-vähem võhikuna toiminud ja omal kohal polnud. Ning

küllap tundis ta seda ka tegeva politikuna, duuma või riigikogu liikmena. Kuid — der Bien muss! — tarvitades ikka tema enda sõnu.

Kui Jürgenstein kirjutas oma mälestiste eessõna, siis polnud ta veel 60-aastanegi. Kuid juba siis paistis talle ta elu olevat ootamatult pikaks veninud. Pärast seda elas ta veel kümme aastat täitsa tegevusvõimelisena, kaotamata aga seski eas oma optimismi. Elu polnud talle veelgi tühi töö ja vaimu närimine. Ikka jätkas ta oma tööd ajakirjanikuna, arvustajana ja seltskonnategelasena, nagu jätkus ka tema kala-, male- ning jutumehe elulust. Siis sai aga 1929. a. alul teatavaks, et Jürgenstein loobub avalikust tegevusest, ja sel puhul korraldati talle tunnustusaktus ning ajalehed tõid vastavaid kirjutisi. Kuigi selle loobumise põhjusena mainiti tervislikku seisukorda, tuli see ootamatult, sest asjaomane ise viibis alles näiliselt tervena ja töövõimelisena meie keskel. Kuid Jürgenstein tundis ennast, kui tunistas oma päevatöö lõpetatuks ja pani punkti. Sest ei kulunud palju aega pärast seda, kui ta oli sunnitud tõesti lõpetama. Järgnes vaid veel kolm ja pool aastat varjuelu, täielikku passiivsust, ilma kuuldava kaebuse ning nähtava kannatuseta. Ja nüüd on seegi möödud ning me võime sest elust ja tööst ta tervikus ülevaadet teha.

2.

Anton Jürgensteini elu langeb kolme peaaegu võrdsesse ajajärku: kasvu- ja kooliaeg 1861—82, õpetaja-amet 1882—1905 ning ajakirjanduslik tegevus 1906—29. Kuid tõeliselt ei saa nende ajajärkude vahel ometi kindlaid piirjooni tõmmata. Sest juba poisikesepõlvest peale katsetas ta avalikult sulemehe alal ja jäi ka ajakirjanikuna nii kaudes kui ajuti otseseks mõttes õpetajaks. Ainult olud tõstsid kord ühe, kord teise ta huvikülgedest esialale.

Teatavasti sündis Tõnis Anton Jürgenstein 1. novembril 1861 Vana-Vändras Ristla talus. Nagu näha arhivaar T. Laur'i poolt koostatud genealoogilisest tabelist, on Jürgensteini esivanemad vähemalt juba XVII sajandi lõpust peale elanud Vändra kihelkonnas. Ja seal möödus ka suurem osa Anton Jürgensteini elust. Ühelt poolt kauge, metsatagune, ajuti otse juurdepäästamatu, teiselt poolt aga ometi välismaailmaga tihedalt seotud ja seda oma nimekate meeste kaudu mõjustav kolgas. Sest sealt olid pärit või seal teotsesid J. V. Jannsen ja C. R. Jakobson, K. Körber ja E. Sokolovski, Juhan Eglon, Lilli Suburg ning Mats Tõnnisson. Säärase tegelaskoguga ei võinud võistelda ükski teine, vähemalt nii kõrvaline kihelkond. Vändral olid juba Jürgensteini noormehe-ikka jõudmisel omad traditsioonid, mis äratasid ja kohustasid. Ning Jürgensteini nimi liitub eespool-loendatud nimedega, muidugi otsemalt kahe esimesega.

Jürgenstein ise on andnud oma mälestistes kujuka pildi oma sünnikoha ümbrusest, oludest ja inimestest. Olnud ikka üks iseteadlik ja ninakas, kuid ka lõbus ning sõnaleidlik rahvas neil metsamail. Jürgenstein on pärinud palju väändrakate püüdlikust, kaalutlevast ja vaimuerksast iseloomust, millised jooned jäid talle omaseiks kogu eluajaks. Ja kuigi ta viimase kolmandiku sest elust Väändrast eemal viibis, siis tundus ikka, nagu oleks ta alles eile nende inimeste keskelt saabunud: tema jutud-lood, rahvalikud kõrekäänud ning õpetlikud eeskujud olid pärit sealt.

Muutes ühes vanematega ikka samas Väändras elukohti veetis noor Anton oma lapse- ja kooliea, karjase- ning tööpois-aastad. Tema mälestised osutavad juba noil ajal olnud huvi väga mitmekesiste harrastuste vastu. Koduõpetuse järel käis ta Väändra kihelkonnakoolis ja siirdus siis kodumaa teise kanti — Kodaveresse samasugusesse kooli, kus oli juhatajaks ta vanem vend Johann. See kool oli tollal heal järjel. Anton Jürgensteini kaaslasiks oli seal rida hiljemini tuttavaks saanud kooli- ja kirjamehi: Jakob ja Juhan Liiv, K. Krimm, K. Pöder, A. Ehrlich. 1878. a. sügisel astus Jürgenstein Valgas Zimse seminari, ja seda asutist, millega lõppeski tema järjekindel haridustee, hindas ta hiljemini ikka kõrgelt. See oli sama kool, kus oli käinud kord ka C. R. Jakobson ja mõni teinegi tuntud nimi. Kuigi seminari pidas ülal rüütelkond ja juhatas äätlane, siis on just Jürgenstein vaielnud hilisemate süüdistuste vastu, nagu oleks see õpiasutis mõjunud saksastavalt. Küll aga kasvatanud kool ja selle juhataja distsipliini- ning kohusetunnet, mis ei kadunud kasvandikes kogu pärastise elu jooksul.

Jürgenstein oli väga andekas ja hoolas õpilane, nagu osutavad tema koolitunnistused. Nii lõpetas ta 1882. a. kevadel ka seminari esimese järgu diplomiga. Selles on märgitud kõigi õpiainete puhul ainult kas „hea“ või „väga hea“, kokkuvõttes „sehr gut“. Jürgenstein ise olnud aga noil ajal õrn, valge peaga, kõhn, pisut haiglane noormees, nagu mäletab teda E. Peterson oma kirjutises tema 60. sünnipäeva puhul („T. Teataja“ 1921, nr. 253). See haigus löigi varsti välja tiisikusena, millega tuli võidelda aastate kaupa.

Nüüd pidi Jürgenstein ise asuma õpetaja-ametisse, olgugi et koha saamine oli raskendatud, sest saksa ringkonnis tunti noore pedagoogi „Sakala“-meelsust. Ometi ta teotses ühe aasta Käru kihelkonnakoolis, oli siis mõne aja Orajõel eesti merimehe Jakob Markson'i perekonnas koduõpetajaks ja valiti selle järele 1885. a. alul Väändra kihelkonnakooli juhatajaks. See oli sama kool, kus ta ise alles kümmekonna aastate eest oli õppinud. Sel kohal püsis ta üle kahekümne aasta. Ja see aeg moodustabki tema esimese tähtsama tegevusjärgu.

Oma iseloomu ja haridusliku ettevalmistusega näib Jürgen-

stein just õpetajana omal kohal olevat. Kuigi ta juba ka noil ajal muid asju harrastas, on õpetajategevus ikka esialal. Oma mälestises ei rõhuta ta küll eriti oma osa Vändra kihelkonnakooli tõstmises, kuid meil on selle kohta ka muid allikaid. Jätkub sellestki, kui märgime, et tema eelkäija kooli nii alla oli viinud, et seal ainult veel 18 õpilast oli ja vändrakad oma lapsi naaberkihelkondadesse õppima viisid. Jürgensteini ajal tõusis aga õpilaste arv kaugelt üle 100, samuti osalt naaberkihelkondade arvel. Tema ajal hakati ka tütarlapsi kihelkonnakooli vastu võtma ja pandi terve rida muid uuendusi maksma. Näeme, et Jürgenstein veel oma Vändra tegevuse lõpul, 1904. a. sügisel, uusi algatusi propageerib: kooli juurde ehitatagu õpilastele köök ja söögituba, vihusaun ning pesukoda.

Nõnda energiliselt oma otsekoheste ülesannete eest hoolitsetes oli aga Jürgenstein vähemalt esialgu ometi väga ettevaatlik seltskondlikus tegevuses. Seda rõhutavad nii tema kaasaeglased kui ta isegi. Säärast tagasihoidlikkust nõudis tolleaegne üldine olukord ja eriti vändralaste kaine iseloom: noor inimene pangu end kõigepealt ühel alal maksma. Ja Jürgenstein polnud juba ükskord tormitseja ilmaparandaja. Tema mõju kasvas alles pikkamööda. Jürgensteini Vändrasse asumisel oli seal veel tüüpiline kadakasakslük alevik, mis olnud E. Petersonile eeskujuks ta Mudila kirjeldamisel. Kuid sama Peterson, kes oli Jürgensteini abiliseks õpetaja-ametis, tõendab ka, et just Jürgenstein see olnud, kes sellesse kadakasakslusse esimese talva löönud, võttes eesti keele seltskondliku läbikäimise keeleks. Ta oli Vändra Põllumeesteseltsi asutajaid ja siis 10 aastat seltsi kirja-toimetajaks. Samuti asutas ta tarvitajate-ühisuse ja oli selle esimeheks ning töötas kohaliku karskusseltsi eestseisuses. Juba Kärus oli ta täitnud ka vallakirjutaja kohuseid, Vändras oli aga pikemat aega vallakohtunikuks. Kõige selle kõrval pidas ta esiti Vändra kirikumõisat ja ostis hiljemini Pärnu ligidale talukoha. Kõik see osutab haruldaselt mitmekülgeid kalduvusi ja oskusi. Oma majandusliku läbisaama kohta olla ta ise öelnud, nagu märgitakse tema 60. sünnipäeva puhul: „Ei ole ilmiski vaesusega võidelnud ega ka rikas olnud“ („Postimees“ 1921, nr. 253).

Selle pedagoogilise ja kohapealse seltskondliku tegevuse kõrval ühendasid aga Jürgensteini ka tugevad sidemed kogu meie üldarenguga. Nagu varsti näeme, olid need tekkinud juba õieti varakult ja kasvasid ikka tugevamaks. Kohalik ümbrus vahest ei märganudki neid, kuid Jürgenstein ise tundis aasta-aastalt ikka rohkem nende tõmmet. Ta polnud siiski määratud ainult Vändra kihelkonna koolmeistriks. Ajad olid küll juba teised kui siis, mil J. V. Jannsen siitsamast Vändra köstrikohalt siirdus Pärnu ja pärast Tartu, et toimetada esimest tõelist eesti ajalehte. Kuid

midagi samalaadilist kordus ometi ka Jürgensteiniga, ainult muutunud olude kohaselt. Aastal 1883 avaldas ta oma „Vändra jutumehe“, mis oli omakohast „Sannumitojaks“. Ja 1884. a. alul läbis ajakirjanduse teade, et vennaksed Jürgensteinid või üks neist olla palunud ajalehe-luba, kuid mitte saanud. Iga-tahes peab arvama, et ses kavatsuses Anton Jürgenstein vähemalt kaasas oli. Ning 1898. aastast peale oli ta Pärnus ilmuva aja-kirja „Linda“ väljaandja ja kaastoimetaja. Aastal 1902 läks see ajakiri J. Tõnisson'i omanduseks ja toodi Tartu. Aga ka selle endine omanik tundis olude muutumise ja huvide avardumi-sega ikka rohkem laiema tegevusvälja vajadust. Ning 1906. a. alul siirduski ta koos oma suure perekonnaga Tartu. Tema kitsamas mõttes pedagoogiline tegevusjärg oli möödas, algas ajakirjaniku ja politikamehe töö. Hiljemini kahetses ta, et juba varemalt polnud seda muudatust ette võtnud.

Sellest nagu lähemast ja tuttavamast ajajärgust ei tarvitse siin üksikasjalikumalt kõnelda. Jürgenstein töötas „Postimehe“ toimetuses paari lühema vaheajaga üle 20 aasta, sellest tunduva osa vastutava toimetajana. Selle kõrval rakendus ta aga kõige mitmekesisemate ühiskondlike kohuste täitmisele: oli „Karskuse Sõbra“, Nooresoo Kasvatuse Seltsi ja „Vanemuise“ esimees, peale selle mitme majandusliku ettevõtte juhatuse liige või juhataja. Eriti tuleb siin rõhutada tema osavõttu kirjandus-likest organisatsioonest. Tema nimi ilmub E. Kirjameeste Seltsi liikmete loendisse küll alles 1887. a. ja tema osavõtt sest seltsist piirdus üldse vähesega. Sellevastu oli ta E. Kirjanduse Seltsi asutaja liige, asemikkudekogu ja eestseisuse liige üle 20 aasta, seltsi kirjatoimetaja 1907—14, abiesimees 1914—22 ja esimees 1924—29, lisaks mitme toimkonna liige. Samuti võttis ta osa E. Kirjanikkude Liidu asutamisest ja toimis Kirjanduse Sihtka-pitali Valitsuses ning Kultuurkapitali Nõukogus. Meie elu avar-dumisega avardusid ühtesoodu ka Jürgensteini ülesanded. Nii oli ta juba 1907. a. riigiduuma ja hiljemini esimese ning teise riigikogu liige. Kui mitmes juhuslikus üritises Jürgenstein on kaa-sas olnud, millistes ajutistes komiteedes, komisjonides, žüriides jne. kõige erinevatel aladel töötanud, sellest võib vaevalt kel-lelgi olla ülevaadet. Aga kõigega, mis meie avalikku ellu puut-us, oli ta nii või teisiti aktiivselt seotud, ikka oma näiliselt mu-gaval, kuid vaevast hoolimatul moel. See oli elu täis rahulikku, tasakaalukat, järjekindlat tööd, mille jälgi leiame kogu meie viimaste aastakümnete üldarengust.

3.

Käesolevas ühendis huvitab meid peamiselt muidugi Anton Jürgensteini tegevus kirjanduslikul ja sellega seotud naaberala-

del. Ja eks moodustagi see ju lõpp-kokkuvõttes tema elutöö nähtavama ning püsivama osa.

Kirjanduslikud kalduvused näivad olevat Jürgensteinide perekonnas sünnipäraseid. Vähemalt juba Anton Jürgensteini isa, J. V. Jannseni kooli õpilane, sai hiljemini hakkama sellesama Jannseni ajalehes isegi juhtkirja kirjutamisega. Tema Johannist poega tuntakse hästi J. Lill'i kirjaniku-nime all. Juba need eelkäijad omast perekonnast pidid ka Anton Jürgensteinile mõju avaldama. Teiselt poolt kuuleme, et varasest koolipõlvest peale olnud kirjalikud tööd ja ajalugu ta lemmikained — milleks jäid ka eluajaks. Juba Kodavere kihelkonnakoolis tõlkis ta poolteistkümmne-aastase poisikesena Franz Hoffmann'i pikema jutustise „Walter ja Hugo“, mis ilmus a. 1880 ilma tõlkija teadmata iseraamatuna. Oma mälestistes pihib Jürgenstein, et ta Valga seminaris saksakeelseid pilkelaule ja eestikeelseid poliitilisi vernalvärse septsenud; viimastest ilmunud osa „Sakalas“ Nalja-Märdi ja Kalja-Pärdi firma all. Samast ajast on pärit samas kohas ilmunud Schiller'i „Polykratese sörmuse“ tõlge, „mis sugugi nii väga paha ei ole“. Kuid vabam ja ulatuslikum kirjanduslik tegevus võis alata ikkagi alles pärast semiari lõpetamist 1882. a.

Seks ajaks oli aga ka Jürgensteini kui Jakobsonlase maailmavaade selgunud ja tema ajakirjaniku-oskus vähemalt kitsamas ringkonnas tuttavaks saanud. Jakobsoni surma järel oli „Sakala“ toimetajaks ajutiselt Johann Jürgenstein, kuid prof. Köler soovitanud selleks püsivamalt Antonit. Ning ainult viimase enesekriitika takistanud teda sellist vastutusrikast ülesannet 21-aastase noormehena vastu võtmast.

Olgu ses ühendis õiendatud eksitus, mis esineb korduvalt Jürgensteini elulugudes. Ta on nimelt ise paaril puhul tähendanud, nagu oleks tema raamatuke „Erapooletumad mõtted“ ilmunud kohe ta seminari lõpetamise järel ja et just sel brošüüril põhjenenud tema kui politikamehe ning ajakirjaniku varajane kuulsus: see takistanud tema õpetajaks hakkamist ja teinud talt peaaegu Jakobsoni järeletulija. Ometi on siin tegemist ilmse eksitusega, mida teised on kontrollimata korranud. Tõeliselt on „Erapooletumad mõtted Eesti koduste parteide ja tülide kohta“ sisu järgi otsustades kirjutatud mitte enne 1883. a. sügist; tsenseeritud on nad oktoobris ega võinud ka enne s. a. lõppu ilmuda. Siis oli aga Jürgenstein toiminud juba aastat poolteist õpetajana, samuti kui siis ei võinud tulla enam küsimusse tema „Sakala“ toimetajaks hakkamine.

Kuid iseloomulik ja endeline on see raamatuke Jürgensteini tuleviku kohta ometi. Selle valgusel mõistame, et ühed saavad ajakirjanikeks, teised aga sünnivad nendeks ja et Jürgenstein kuulus just viimaste hulka. See 22-aastane noormees näib ole-

vat mitmeti kogenenum ja teravapilgulisem kui kõik need, kes pärast Jakobsoni surma võistlesid rahvajahi pärandi kallal. Ta on olusid ja inimesi hästi läbi näinud ning varitsevat langust ette aimanud. Juba siin on pärastine Jürgenstein oma mõtte selguse ja vestelise lopsakusega ilmsi elavana: „Meil seisab tähtjas aeg ukse ees. Meie saame varsti nägema, et ka mõni rätsesep „rahva otsuse alla“ antakse, kui ta mõne ajalehe toimetaja püksid ära rikub.“

Algav langusaeg ja elavamaist keskusist eemal olu ei soodustanud ometi Jürgensteini tegevust publitsistika alal. Kuni lõpliku ajakirjanikuks saamiseni katsetas ta jõudeajul peamiselt ilukirjanduses ja selle arvustamises. Küllap tundis temagi end kõigepealt laulikuna, nagu iga tolleaegne ärksam noormees! Kuid suhteliselt vähe on tema sellelaadilisest katseist jõudnud trükini. Juba Orajõel koduõpetajaks olles värsistas ta oma rahvuslik-romantilise näidendi „Juta“, mis 1886. a. trükist ilmus ja kolm aastat hiljemini Kirjameeste Seltsi võidupeol teise auhinna sai, nagu osutab seda ka siinamaale säilinud hõbetrukiline „kiitusekirj“. Kuid mida enam arenes autor, seda rohkem selgus talle, et tema and otse looval alal kaugele ei kannu, ja ta piirdus peamiselt tõlkimisega. Siin on tähtsaimaks saavutiseks „Faust“i I osa tõlge, mis, nagu näha mustandist, alustatud juba a. 1902, kuid jõudis täielikuna üldsuseni alles paarkümmend aastat hiljemini.

Palju ühtlasemana ja üksikasjalikumalt tähistatuna seisab meie ees Jürgensteini kui kirjandusliku arvustaja arenemistee. See viis „Sakala“, „Oleviku“ ja „Linda“ kaudu kuni „Postimehe“ ning „Eesti Kirjanduseni“. Kuid oleks asjatu ka selle puhul kuni käesoleva sajandi esimese kümnendini teha erilisi illusioone. Jürgenstein polnud nimelt mingi eesti kirjandusliku arvustuse rajaja, nagu on vahel oletatud, vaid jäi isegi oma eelkäijast Kunderist nii eritlusvõimelt kui väljendusviisilt tunduvalt maha. Kuid üks on ometi kindel: ajastul, mil mõni teine ainult juhuslikult arvustama sattus, viljeles Jürgenstein just seda ala püsivalt ja järjekindlalt. Tema nimetähtedega varustatud või anonüümseid mitme aastakümne jooksul ilmunud arvustisi pole võimalik kokku arvata. Kuid need on suures enamuses ainult retsensioonid, teose sisu ümberjutustamised ja lugejale suupärasdamised, ilma et siin eritlev ning põhjendav hinnang kuigi suurt osa etendaks. Jürgenstein oli selleks alati liiga käesoleva hetke inimene, et silmatorkavalt üle oma ajajärgu ulatuda. Ja nii kuulub ka tema varasem arvustuslik toodang ikkagi tolle halli ajastu väheoriginaalse vaimuvara hulka, pakkumata meile praegu suu-remat huvi.

Aga just selle ajaga kaasa elamise võime tõttu võttis ka Jürgensteini arvustuslik tegevus siis ulatust ja hoogu, kui sellesse

arvustusse ilmus üldse rohkem aktiivsust ning põnevust. Nii siis alles Noor-Eesti päevil. Jürgensteini osa polnud tollal küll kadetsemisväärt: oma iseloomu, hariduse ja kogu olemuse kohaselt pidi ta paratamatult asetuma opositsiooni kirjanduses maadvõtva mentaliteedi vastu. Järgnes palju ägedaid kokkupõrkeid, võitlusi-väitlusi ja liialdavat ühekülgset kummaltki poolt. Kuid tänapäeval, mil see ägedus ammu on lahtunud ja mõned Jürgensteini põhimõttelised seisukohad ajakohastatud kujul kirjanduses uuesti tunnustust leiavad, on huvitav küsimusele erapooletumat pilku heita.

Seda ülesannet ei tee Jürgensteini ajakirjaniku praktilisest lähtekohast võrsunud arvustuslik toodang küll mitte kergeks. Sest see oma aja tunnustatuim ja viljakaim arvustaja pole ometi kuskil oma esteetilist ilmavaadet lähemalt sõnastanud, nagu ta pole üldse pea midagi põhimõttelist kirjutanud nii kirjandusest kui arvustusest. Tema objektiivseid vaateid võime tabada peamiselt ühenduses poleemikaga või juhuslikkude üksiknähtuste hindamisel. Kuid umbkaudu võime ometi piirjoonestada tema kirjanduslikke nõudeid, juba enne ta kokkupuutumist Noor-Eestiga.

Nii pidas Jürgenstein möödunud sajandi lõpul Pärnu „Endlas“ pikema kõne „Sihid ja jooned Eesti kirjanduses“, mille sissejuhatavas osas püüdis iseloomustada ka oma kirjanduslikku ideaali. „Iluavaldu on siis vanade greeklaste antiik-kunsti ainukene otstarbe,“ ütleb ta seal. „Ilus on aga ainult see, mis kõigepäält tõega kokku käib. Tõe viimne põhi seisab aga Jumalas. Greeklaste iluaine käis aga enam vormi-ilu kui sisuilu pääle.“ Kuid see oli kõnelejale juba siis vastuvõetamatu ja ta eelistas kirjanikus tõe otsijat, kes „ilu kaudu häädu sele“ viiks, nagu Leo Tolstoi. Ja edasi: „Paljas pilvede all lehviv luule, kelle jalad maha ei puutugi, ei ole meie aja maitse ega aade.“ Kuid teiselt poolt niisama: „Paljas looduse ärakirjutamine ilma kõrgema mõtteta, nagu mõned „realismust“ valesti mõistes teevad, ja iseäranis elu sopasemaid piltisid ülesse võtavad, ei ole ka mitte tõsise võiduse [kunsti] aade. Mõlemate sihtide ühendus, äraseletatud kristilisest inimesearmastuse seisukohast — see näitab mul siht olevat, mis ennast aegapidi, aga kindlasti, praeguse aja kirjanikkude sihtidest ja vaidlustest hül-gavalt kui kuld välja koorib“ („Linda“ 1899, nr. 40).

Siin on ajajargu naiiv-abitus keeles väljendatud Jürgensteini kirjanduslik usutunnistus, mida ta hiljemini ainult pisut süvendas, kuid oluliselt ei muutnud. Tema ideaaliks oli ja jäi tagasihoidlik, psühholoogiliselt põhjendav ja ideeliselt arendav realism. Nagu osutas praktika, ei vastanud aga sellele ideaalile isegi meie vana-realism: kui Jürgenstein sajandi esimesil aastail küll Petersoniga võis leppida, siis olid talle Wilde tööd enamasti ikka vastuvõetamatud. Seda keerulisemaks muutus aga seisukord uue kirjan-

dusliku põlve tegevusele-asumisel, kellele see rahvalik ja vähenõudlik realismiteooria näis anakronismina. Jürgenstein omalt poolt reageeris õpetlik-manitsevate arvustistega Noor-Eesti albumisse, ajakirjasse ja teistesse väljaannetesse. Kõige pikemalt väljendas ta end sel puhul a. 1911 „Eesti Kulturas“, kus loendas kõik Noor-Eesti pärispatud: individualismi, estetismi ja peenutsemise, hulkadest eraldumise ning intelligentsile kirjutamise püüde. Sellega äratas ta uue voolu vastu küll teadlikumat opositsiooni, kuid ei suutnud ka oma vanamoelise argumentatsiooniga küllalt veenda. Aastate kuludes harjus ja leppis Jürgenstein ise Noor-Eestiga, tunnustades, et seda, mis viimane uut tõi, oli meie üldarengu seisukohalt ometi vaja. Ühtlasi peab rõhutama, et tema isiklik suhtumine nooremasse kirjanikupõlve oli alati palju sõbralikum, kui võiks seda arvata vihase poleemika põhjal. Aga Noor-Eestiga harjunult tuli kohata veelgi äärmuslikumaid kirjanduslikke nähtusi. Ja jälle võttis Jürgenstein sõna Siuru ning muu vastu. Nagu osutavad tema järelejäänud paberid, on ta neid arve-õiendusi koguni rohkem ette võtnud, kui näeme trükiallikaist, kuid mõnel puhul vist lõpuks käega heitnud. Igatahes kehastas Jürgenstein oma tegevuse viimseil aastakümneil meie arvustuslikku alalhoidlust ja tema nimi sai peaaegu viimase sünonüümiks. Nagu öeldud, pole säärane osa kadetsemisväärt, kuid üldarengu seisukohalt vist omakorda vajalik. Jürgenstein igatahes ei võinud oma veendumuste seisukohalt teisiti toimida. Ja vähemalt meie käesoleva sajandi kirjanduslikkude võitluste mõistmiseks tuleb ikka kasustada tema arvustuslikku toodangut ühe pea-allikana.

Ometi on tunduvalt püsivama väärtusega tema kirjandus- ja kultuuriloolisi aineid käsitlevad pikemad esseed, mis liiguvad juba väljaspool päevavõitluse piirkonda. Tõsi, ka siin pole meil tegu just külm-kainelt eritlevate teaduslikkude uurimustega, sest autori ajakirjanduslik vestevaim ja kõrvalistesse, kuid teda isiklikult huvitavatesse asjadesse kaldumine annab ennast kõikjal tunda. Aga just nende omaduste tõttu ongi tema tööd eriti laiemais hulkades olnud vastuvõetavad ja pakkunud asjatundjailegi värskendavaid võrdluskohhti. Olgu siin mainitud eriraamatuina ilmunud „Postimees 1857—1907“ (juubelialbum 1909), „Arvustuslikud kirjatööd“ (1919), „Huvitav peatükk Eesti minevikust“ (1921), „Nipet-näpet Eesti kaugemast ja lähemast minevikust“ (1923) ning „C. R. Jakobsoni elu ja töö“ (1925). Nagu Jürgensteini huvitavam arvustuslik toodang on sündinud alles ta ajakirjandusliku tegevuse ajal, nii on sellal tekkinud ka tema uurimused. See aeg on sisaldanud nii palju: põnevat päevavõitlust ja istumist ürikute kallal, osavõtmist lugematuist argiaskeldusist ning nendesamade askelduste muigav-filosoofilist vaatlemist.

Ja jälle jõuame Jürgensteini haruldaselt mitmekülge, hul-

kade huvide vahel poolitatud isiku juurde, mis on palju kütkestavam kui ükski erisaavutis ükskõik millisel tema huvialal tahes. Ning sellepärast vist jääbki tema kõige püsivamaks teoseks see, milles ta kõneleb peamiselt endast, sellest, mida ta näinud ja teada saanud, kuidas kasvanud ning elanud oma elu — tema „Mälestused“. Siin seisab tema isik terves ulatuses meie ees: nii usutavalt asetatud maapinnale, nii orgaaniliselt paigutatud olude raamistikku, nii vahenditult seotud ajaga ning kõigea, mis selle sees.

Friedebert Tuglas.

„Lembitu“ algupära kriitika.

5

IV.

Kui loeme „Lembitut“ Widmanni „Buddhaga“ võrdlevalt, tajume, et „Lembitu“ ei ole mitte harilik tõlge, vaid et tõlkija kord vähem, kord rohkem talitab oma subjektiivse maitse- ja vaatemaailma järgi. Esineb originaali aine-põhikujutelmade ümbernimetus: Eesti pro India, Lembitu pro Siddharta, leidub üksikmotiivide variatsioone, motiivide väljajätu, asendust, lisanut, leidub ka laiemaid algupäraseid episoode.

Kuidas on Kreutzwald talitanud „Buddha“ ümberluuletamisel, kui palju on „Lembitus“ Kreutzwaldi tööd ja kui palju võõrast? Selle asetab uudishimu esimeseks küsimuseks „Lembitu“ algupärast kõnelemisel.

Otseselt ei saa sellele küsimusele vastata. Laseb end iseloomustada veel Kreutzwaldi ümberluuletamislaad, mingil viisil ei ole võimalik aga täpsamalt eraldada autorite kvantumit. Juba primaarses väljendusühikus — lauses, otsustises näiteks põimuvad „Lembitus“ originaali ja ümbertegija kujutelmad, ja pole võimalik sealt neid eraldi ühe või teise autori omiks kiskuda. Võime öelda ainult, et mõte, otsustis ülekalaal kuulub kas sellele või teisele autorile. Nii on võimalik üldisemalt tähele panna, kuidas Kreutzwald on talitanud tõlkimisel, missuguse algupäralaadiga on „Lembitus“ üks või teine koht ja milles seisavad need originaalist erinevused.

Lastes pilgu võrdlevalt läbi „Lembitu“ leiame kolmesuguseid põhiliselt eri-algupäraväärtusega kohti. Leidub kohti, mis Kreutzwald enam-vähem täpsalt on originaalist kopeerinud, tõlkinud. Teiseks leidub sääraseid kohti, millele ei leidu originaalis mingit ligemat vastet — need on Kreutzwaldi algupärased osad. Selle kahe äärmuse vahel leiduvad aga säärased kohad, kus Kreutzwald on originaalse kuju oma isikupärase tahte järgi rohkem või vähem varieerinud; need on parafrasseid tekstikohad. Leiame tõkelisi, algupäraseid ja parafrasseid lau-

seid, kuid ka pikemaid lauserühmi — salme, episoodegi. Terviklikuma väljendusühiklikkuse poolest on otstarbekaim küll salmi-kaupa teksti algupärasust jälgida.

Tutvugem esiteks salmidena, milles Kreuzwald jääb originaalile kõige ligemale.

Üks täpsamaist originaalitõlkimisist on pikem episood „Lembitu“ XII laulus, kus jutustatakse kodutu Lembitu (Siddharta) retkest säravas hommikus ja ta meeoludest. Lembitu kaebab lüürilises monoloogis, et loodus on kahepalgeline ning petlik. Vaatleksime selle üksikõne lõpusalme.

„Ei näe siin keski ööd! Sest sinu päik'sed
Neil südant joovastanud silmaga;
Hing paneb selga uued ilu käiksed,
Ei märka enda, tõiste valu ka.
Ja siiski tuleb tund, kus rõemu õitsed
Kõik saavad surmas jälle närtsima;
Laul sureb laulikul ju keele paelul,
Surm piinab hinge ahastuse kaevul.

Üks jõgi voolab igavduste merde —
Maaailma kandes oma rüpe sees;
Kõik ujutab ta kokku laia tõrde:
Seal kustund tähed, lilled närtsides.
Mis maa ja taevas toonud ilu verde
Se leiab otsa viimaks suures jões. —
Sa läikiv palgedega suve-nägu,
Sa tore päik'! — miks on teil valetegu?“ (94 II, III.)

„Buddhas“:

„„Und niemand sieht die Nacht! Von deinen Sonnen
Ist trunken jedes Aug' und jedes Herz.
Die Seele denkt nur ihre neuen Wonnen
Und nicht den eignen, nicht den fremden Schmerz.
Und doch bricht an die Stunde, wo die Bronnen
Der Freude stehn versiegt; es schweigt der Scherz;
Das Lied erstirbt dem Sänger in der Kehle
Und Todesangst umkreist die bange Seele.

„Es rinnt ein Strom ins Meer der Ewigkeiten
Und wälzt die ganze Welt in seinem Schosz;
Erloschne Sterne, welke Blumen gleiten
Auf ihm dahin und er ist breit und grosz.
Was Erd' und Himmel Liebliches bereiten,
Es ist zuletzt des Stromes Beute bloz. —
Du Frühlingsantlitz mit so hellen Zügen,
Du Sonnenpracht — wie darfst so grell du lügen?““
(B. 90, I, 11) 1).

1) Võrdluseks on tarvitatud siin kui mujalgi „Buddha“ 2. väljaannet 1912. aastast: Buddha, Epische Dichtung in zwanzig Gesängen von Josef Viktor Widmann, zweite Auflage mit einer Einleitung von Ferdinand Vetter, Bern — Verlag A. Francke — 1912. Originaalväljaannet 1869. aastast, millist Kreuzwald tõlkimiseks on tarvitanud, ei ole korda läinud hankida. Väljaandja märkuse järgi on teine väljaanne „esimese väljaande

Toodud salmides ilmub meile päris meisterlik tõlge, milles lahkumineked esinevad peamiselt vaid esteetilistes sisudes, nagu metafooride kujutelmades: ilu käiksed, rõõmu õitsed, ahastuse kaevul jne. Motiivide teemad on samad, rütmimulje sama, lausestililisigi võtteid on samu, nagu apostroof lõpus: Sa tore päik'! — miks on teil valetegu? — ühes anafooriga ja tsesuuriga viimases reas kahe värsijala järel.

Salmid, nagu need, on Kreutzwaldi täpsaima tõlkimisviisi mustriks „Lembitus“. Kuid sääraseid ei ole palju. Leidub salme, mis iseenesest jätavad küll veel tõlke mulje, ometi sisaldades tsiteeritud näitest rohkem tõlkija erinevaid väljendeid. Näiteks episood „Lembitu“ II laulust, kus Lembitu eremiidi saatel jõudes lahinguorgu piiravale mäele kuuleb orust kaarnate häälightsusi, millest üks salm:

„Kui oleksivad väravad kõik lukul,
Kus hinge karjad sisse kipuvad
Seal maal, kus meie silmad ööde hukul
Ei lase näha viimist kodumaad, —
Kus vaimud püherdavad meele nukrul
Ja tropis vihast aega viidavad:
Nii ujusivad paksus udumeres
Hulk nägemata loomad ühes peres.“ (17 l.)

„Buddhas“:

„Als wären jene Pforten hier verschlossen,
Um welche sich das Volk der Seelen drängt,
In jenem Lande, welches, nachtungossen,
Als letzte Heimat jeglichen empfängt —
— Es wälzen dort die Schatten sich verdrossen
In Scharen, wie der Zufall es verhängt: —
So wogten in dem weissen Nebelmeere
Die unsichtbaren, leichtbeschwingten Heere.“ (B 18 III.)

Selles näites märkame kõigepealt lausekoostuslikke algkujust erinevusi, nimelt neljas keskmises värsis, mille tagajärjel muutub salmi rütmiline karakter. Samades värssides toimub ühtlasi sõnastuse erinevuse tõttu pisuke mõttemuutus, nagu leidub mujalgi eri varjunditega väljendeid.

Seesugune salm on vähem täppis tõlge kui eelmine näide. Kui me aga huvitume „Lembitu“ enam-vähem tõkeliste salmide hulgast, ei ole võimalik iga üksiku salmi kohta eri liiki teha, vaid lugeda tõlkesalmideks kõik salmid, mille erinevus originaalist seisab salmis ainult väiksema osa väljendussisude, stiilisugemete erinevuses.

Täpsamalt on tõlgitud järgmised salmid „Lembitus“ (mitte arvestades neis järjekindlat põhikujutelmade ümbernimetust — Lembitu, Eesti jne.).

lihtne äratrükk“, ainult mõningate trükivigade parandusega, mis märkuses ka on näidatud. (Vt. „Buddha“ 1912, lk. XX.)

II laulus: 13 j, (B 15 III¹⁾); 14 I, (B 15 IV); II, (B 16 I); 17 I, (B 18 III); II, (B 18 IV); III, (B 19 I).

V l.: 40 II, (B 40 I).

VI l.: 52 III, (B 52 II); 52 j, (B 52 III); 53 I, (B 52 IV).

VII l.: 56 j, (B 56 III); 58 I, (B 56 IV); II, (B 57 I); III, (B 57 II); 58 j, (B 57 III).

XI l.: 88 III, (B 83 II); 89 III, (B 84 II).

XII l.: 93 I, (B 88 IV); II, (B 89 I); 93 j, (B 89 III); 94 I, (B 89 IV); II, (B 90 I); III, (B 90 II).

XIV l.: 110 I, (B 108 IV).

XV l.: 113 II, (B 111 I); III, (B 111 II).

Kokku võttes saame 26 salmi, milline arv teadagi ei ole absoluutne. Võrreldes kogu „Lembitu“ 432 salmiga — väike hulk. Sisuliselt on tähele panna, et tõlkekohad on enamasti lüüri- lised, mono- või dialoogid, vähem eepilised. Näiteks II laulus Lembitu ja rauga kõnelus; Lembitu mäeharjal. VI laulus — Lembitu ja Lilliku keskestelu. VII — Lembitu kõne trooni hülgamisel. XI — Lembitu palve jumalaile. XII — Lembitu monoloog looduses. Järgmistes lauludes samuti üksikõne jumala suhtes. —

Vastukaaluks Kreutzwaldi täpsaimale tõlkimisele „Lembitus“ on ta kaugeimaleminek originaalist — Kreutzwaldi algupärase salmid. Need on seesugused salmid, millel ei leidu või õige kaudselt leidub salmilist ja sisulist vastet „Buddhas“. Siin ilmub „Lembitus“ kaks isesugust nähtust. Esiteks — tõlkelises või moonduslikus teksti jälgimises on Kreutzwald vahele lisanud mõne algupärase motiivi eri salmina. Teisel juhul on Kreutzwald originaali salmi jätnud kasustamatult välja ja on asendanud ta hoopis isesuguse, enda algupärase salmiga.

Ka Kreutzwaldi algupärase salmid ei ole iseenesest võrdse algupäraväärtusega. Käib ju ühine tegelaskond läbi poemi ja salmid on pikemais algupäraseis episoodides erinevamad kui mõni lühike vahelelisand.

Algupärase ilmuvuste näitena võime silmitseda järgmist katkendit „Lembitu“ XII laulust, kus algupäraseid salme märkame tõlkeliste raamides.

„Mis siis? — Mind mõttekuju küpsetama

On juhtus toond, Ja et ma selgest tean,

Et taevast midagi ei unes saada. —

Siis nõu ei muud, kui et ma virgust pean

Nii korraliste asju toimetama:

Et *kõiklik* tulu koob, mis mina sean;

Sest seal, kus armu tuld ei matta umbus —

On tõeste kasvamas ju parem tundmus.

¹⁾ Märkimisviis: salm „Lembitu“ 13-dal ja järgmisel leheküljel, vastab (või — leidub vastavust) „Buddhas“ III salm 15-dal leheküljel. I salmiks „Lembitus“ on loetud esimene terviksalm leheküljel.

Kui ma nüüd tean, et jumalad ei anna —
Ei unenäuski meile kingitust,
Ja inimesel muud ei järe kui: „„kanna
Sa ise hoolt, ehk leia lõpetust!““
Siis tahan mõtteid selle peale panna,
Kust tulevik võib loota kergitust.
Meil seisvad abimehed *peas* ja *põues*:
Neid peame tarvitama elu õues.“ — —

Nii mõteldes ja töös olnd aastad läinud,
Kus Lembit talvel asund külades,
Ja lapsed tema koolitusel käinud,
Kui head nõu otsimisel iga mees.
Sai kevade õhk metsad haljaks teinud,
Siis asupaik tal jälle metsades.
Ta tasund seega rahval laenu võlga,
Et neile kulutanud pead ja selga.

Kui suved, talved korda mööda-käigil
Tal vaikist elu kolmkord kiigutand,
Olnd ühel õhtul päeva veeru läigil
Mets võerast heli tema kõrvu kan'nd,
Mis selge õhta rahulisel vaigil
Tad kogemata nagu ehmatand;
Sest müdin kostab kaugelt metsa läbi —
Kui oleks käigil mõni ratsu kabi.“

(113 III j, 114 I, II.)

„Buddhas“:

„„Doch wie? — Um dieses reiflich auszudenken
Bin jetzt ich hier. Und da nunmehr ich weisz,
Dasz nichts die Götter uns im Traume schenken,
So will ich denn mit unablässigem Fleisz
Auf das, was allen frommt, mein Sinnen lenken.
Nicht plötzlich stellt sich's ein, wie auf Geheisz!
Doch, — hört die Liebe nur nicht auf zu brennen,
Dann wächst mit jedem Tage das Erkennen.“

Er sprach's und schwieg, und die Gedanken wanden
Von nun an ihren heiligen Kreis um ihn,
Se dasz ihm Stunden bald und Tage schwanden
Und unbemerkt ihm blieb der Nächte Fliehn.
Der jungen Sonne erste Grüsse fanden
Ihn stets, wie ihn ihr letzter Strahl beschien,
Wenn ihrem Blicke bald den Talgrund raubte
Das ragende Gebirg mit mächtigem Haupte.

Doch eines Abends weckte helles Klingen
Den Sinnenden aus seinem tiefen Traum.
Mit Glockentönen und mit frohem Singen
Stieg's nieder von des Waldgebirges Saum.
Und immer näher schien heranzudringen
Der ungewohnte Schall zum wölbgen Baum —
Jetzt tönten Menschenstimmen, muntres Rufen
Und Männerschritt und Klang von Rosseshufen.“

(B 111 II—IV.)

Päris tõkelisele teksti jälgimisele järgneb siin Kreutzwaldi salm („Kui ma nüüd...“), mis on vahele põimitud. Järgneval salmil („Nii mõteldes...“) on mingi paralleel originaali tekstiga olemas. Sisu poolest on aga kumbki salm sedavõrt omasugune, et „Lembitu“ salm on pigemini iseseisev kui sõltuv. „Buddha“ salm jutustab Siddharta ekstaasi; tegevuse vältuseks mainitakse päevi. „Lembitus“ mahutab salm kolm aastat (nagu täpsamalt täiendab järgnev salm) Lembitu elus. Seetõttu saab salm teoses suurema tähtsuse. Temas avaldub veel väga iseloomulik Kreutzwaldi rahvaõpetuslik eluvaade. Edasi siirdub Kreutzwald jälle algkuju ligemasse jälgimisse, ilmub märgatavamalt ümberjutustav salm.

Neis algupäraseis salmides näeme esimeses vahelepõimitud salmi, teises algkuju-salmi asendavat salmi, millel on originaaliga siiski kaudne paralleelsus. Pikemaid lahkuminevaid episoode asendavais salmides ei leidu aga märkigi originaalsest vastest, nagu eriti „Lembitu“ lõpus, XVI ja XVII laulus. Siin ei või enam kõnet olla tõkelisest, vaid isikulisest loominguist.

Algupärasuse mulje jätavad ka originaali salmi üksikuist motiividest ehitatud uued salmid või algkuju pikema osa konsepteerimine üheks salmiks, kuigi kaudne vaste on siin olemas.

Näidetetaolised enam-vähem Kreutzwaldi algupäraga salmid „Lembitus“ on järgmised. (Täheke märgib kaudse vastega salmid.)

VIII laulus: 67 j.

IX l.: 69 II, 75 j*, 76 I—III.

X l.: 78 j, 79 I, 81 III*.

XIII l.: 101 II*

XIV l.: 108 II, 110 II, III.

XVI l.: 113 j, 114 I*, 115 II, III*, 116 I*, 118 II, III, 119, I, II.

XVI l.: 120 I*, 121 I—III*, 121 j, 123 I—III, 123 j, 124 I—III; 125 I—III, 125 j, 126 I—III, 126 j, 127 I, II.

XVII l.: 128 I, II, 129 I—III, 134 I* [— B XVIII, 136 I, II].

Kokku on algupäraseid salme „Lembitus“ 50, milline arv muidugi jälle ei taha olla absoluutne. Umbes pool rohkem kui täpsamat tõlget, siiski võrreldes „Lembitu“ üldise salmiarvuga — 432 salmiga — väga vähe. Näeme algupäraseid salme ilmuvat alles „Lembitu“ keskpaigu ja lõpu poole tugevalt kasvavat. XVI laulus on neid kõige rohkem. Sisuliselt on need Kreutzwaldi salmid eespool juhuslikumad, XIV ja XV laulus kehastavad nad juba Lembitu algupäraseid usuelamusi ja lõpulauludes Lembitu elamusi ja juhtumusi ristiusu vahekorras. —

Kaugelt suurem osa „Lembitu“ salme on parafrasised. Vahemaana tõlkest algupäraseni on need sega-algupäraga salmid väga mitmesuguste algupäraväärtustega. Mõni jagu salme on peaaegu tõlge, nimelt originaalmuljet mitte taotleb vaba sisu-

ümberjutustis, mõni jagu toob uusi motive juurde või jätab leiduvaid välja, mõni jagu teeb seda sel määral, et kogu salm saab uue mõtte.

Kompositsiooni poolest ei jälgi tõlge siin mõnel juhul algteksti mitte salm-salmilt, s. o. „Lembitu“ laenulise salmi piir ei lange alati kokku originaalsega.

Liigitada lasevad „Lembitu“ ümberluuletatud salmid otstarbekaimalt sel alusel, kas „Lembitu“ salmi põhisisu, sisukonspekt kattub originaali salmi või kasustatud tekstiosa põhisisuga või kas ta sellest kuidagi erineb. Näiteks:

„Vaik' kustunud on on sõasarve kärin,
Mis päeva kolm ju rahvast hirmutand,
Et mägesi ja metsi vaenu mürin
Kui Kõu vanker rängast põrutand,
Ja paku põgend naeste, laste värin,
Ka muru pinda vabisema pannd,
Ei vahva meeste süda tunnud kurna:
Neid saatnud vabaduse tung siin surma.

Kui kautand pealik järel jäenud sabast
Veel seltsimehi leidnud põgen'ma,
Kes metsa varjust, sula soost ja rabast
Ehk peidupaika lootnud tabada,
Kus nemad kiusu küüsisist peasnud vabast
Ehk ööde varjul võinud puhkada:
Ei annud uhke võitnik neile mahti,
Vaid tegi taga kihutuse jahti.“

(4 I, 5 I.)

„Buddhas“:

„Verklungen war der Schlachttrompete Tönen,
Das schon drei Tage lang den Widerhall
In jenen Bergen weckte, die sonst dröhnen
Vom Donner nur und vom Lawinenfall.
Denn unersteigbar allen Erdensöhnen
Zieht, Völker scheidend, sich ein hoher Wall:
Nach Tibet dort, hier in die Gangeslande
Blickt still sein himmlisch Haupt im Schneegewande.

Mit wen'gen nur entfloh dem Todesgrauen
Der überwundne fremde Fürst und stieg
Hoch ins Gebirg, im hoffenden Vertrauen,
So weit nicht werde folgen ihm der Krieg.
Doch des Besiegten letzte Schmach zu schauen,
Gefangen ihn zu führen, krönt den Sieg.
Daher der junge Held sich's nicht versagte
Und vor sich her den flüchtigen Gegner jagte.“

(B 7 I, III.)

„Lembitu“ esimeses näitesalmis puudub oluline kohamäärus, kuna teise salmi põhisisu on algtekstiga sama.

Tuleb tähendada, et mõningais muidu üsna tõkelisis „Lembitu“ salmides saab salm mõne ainsa rõhulise motiivi erinemi-sega algkujust teise mõtte. Näiteks I laulus muidu päris tõlgi-

tud salmis, kus erakrauk vabandab võõra väepealiku varjamist (9 III, B 12 III), annab Kreutzwald ühe ainsa rõhutusega: võõras oli *inimene* pro esimene kaua aja tagant nähtud inimene, salmile erilise humaansuse rõhutuse.

Tsiteeritud salmides, nagu tunda, on Kreutzwald ainult ümberkohendaja osas. „Lembitus“ on aga ka selliseid ümberjutustatud salme, kus Kreutzwaldi töö on ülekaalus. Näiteks episood VI laulus, kus kurb Lembitu-Siddharta sammub tulikahju järel rikaste puutumata jäänud linnaossa:

„Ei pidand Lembitu siin pikem asu,
Kus rõemu pildid temal silma ees
Ja igal mehel ahne kukru kasu
Ehk kihutajaks elas südames:
Mil viisil nemad varanduse lasu
Veel leiaks tõiste tule leekedes?
Kui Lembitu sai vaatnud õnne ilma,
Olnd mure pisar tõusnud temal silma.

Ei kuulnud kõrv tal õnneliste lugu,
Mis õhtu vaikusesse tõsteti;
Tal tulnud meele vaeste laste pugu,
Kell' täna ehk ei leiva einetki.
Mis õnnetu on iga rahva sugu,
Kus tema higi tõistest prassiti,
Ja vaestel rasket tööd ja kannatud vaeva
Kõik üks kord tasuma peab — *loodus taeva.*“ (49 II, III).

„Buddhas“:

„Siddharta kann hier nicht vorüberëilen,
Da solche wonnge Bilder ihm die Pein
Der müden Augen wie mit Balsam heilen;
Es dringen seine Blicke forschend ein
Durch offne Türen, lange zu verweilen
Auf Menschen, die der Lust den Abend weihn.
Des Sängers Lied, der Kinder muntres Lachen
Vermag auch seine Seele froh zu machen.

Wie wohl die Gottheit, wenn auf dunklem Meere
Ein Schiff mit Männern in die Tiefe sank,
Das Haupt zur Seite wendet und ins Leere
Mit starrem Auge blickt, doch sich am Dank
Beglückter Menschen labt, die ihr Altäre
Auf sonngen Inseln bau'n und Speis' und Trank
In Fülle spenden: — so schien einzusaugen
Der Prinz die helle Lust mit durstgen Augen.“

(B 49 II, III.)

Küll sama sündmustikukoht, sama tegelane, kuid tähelepandav karakterimuutus: prints kosutub õnnepiltidest, kuna Lembitu norutab; lisaks ümberluuletaja kapitalismiprotest kirikumoraali-protestiga. —

Eraldame „Lembitu“ erineva põhisisuga parafraassalmid. Kursiivtrükk märgib salmid, mille põhisisu erinevusvarjund ei

sõltu erinevate motiivide ülekaalust, vaid muist tegureist. Täheke märgib tunduvalt Kreutzwaldi algupära ülekaaluga salmid.

Sissem.: 2 I (B 3 III), II* (B 4 I), III (B 4 I), 2 j (B 4 II); 3 I* (B 4 III).

I l.: 4 I (B 7 I); 9 III (B 12 III).

II l.: 18 II (B 20 I); 19 II (B 21 I).

III l.: 24 II (B 25 II), III (B 25 I), 24 j (B 25 III); 27 II (B 28 I).

IV l.: 31 II (B 31 II); 32 III* (B 32 II); 33 I* (B 32 IV); 34 I* (B 33 IV), II* (B ~ 34 I, II), III (B 34 IV).

V l.: 38 I* (B 37 III), II* (B 38 I), 38 j (B 38 III); 39 III (B 39 II); 40 I (B 39 IV), III (B 40 III); 42 III (B 42 IV); 43 I (B 43 II), II* (B 43 III), 43 j* (B 43 IV); 44 I* (B ~ 44 II), II* (B 44 I—III).

VI l.: 46 I (B 46 I), II (B 46 II); 48 III (B 48 III), 48 j (B 48 IV); 49 I* (B 49 I), II* (B 49 II), III* (B 49 III); 50 III* (~ B 50 I); 51 I (B 50 III), II (B 50 IV).

VII l.: 56 I (B 54 III), III (B 55 II); 57 II (B 56 I); 60 II* (B 58 III).

VIII l.: 64 III (B 63 I)¹⁾, 64 j (B 63 II); 65 j (B 62 IV); 66 I (B 63 IV).

IX l.: 69 I* (B 66 I); 70 I (B 66 I), II* (B 66 II), III* (B 66 II); 72 I* (B 67 II), II (B 67 III); 75 III* (B 70 IV, 71 I, II).

X l.: 77 I* (B 73 I), II (B 73 I, II); 78 I (B 73 III), II (B ~ 74 II), III* (B 75 I); 79 j (B 75 IV); 81 I (B 76 IV, 77 I); 82 I* (B 77 III), II (B 77 IV); 83 j (B 79 II).

XI l.: 85 I (B 80 I), II (B 80 II); 87 I (B 81 IV), II* (B 81 IV, 82 I), III (B 82 II).

XII l.: 91 II* (B 87 II); 92 II* (B 88 I); 95 III* (B 91 II—IV); 97 II (B 93 II), 97 j* (B 93 IV, 94 I).

XIII l.: 103 I* (B 99 III), II* (B 99 IV, 100 I, II), III* (B 100 IV), 103 j (B 101 I); 104 I (B 101 II), III (B 101 IV); 105 III (B 102 III).

XIV l.: 107 j* (B 104 III, IV), 108 I* (B ~ 106 III), III (B 107 I); 109 j* (B ~ 108 III).

XV l.: 112 II (B 110 II); 114 III (B 112 I); 115 I (B 112 II), 115 j (B ~ 112 IV); 116 III (B ~ 114 II [113 IV, 114 I]), 116 j* (B 114 II); 117 j (B 115 III); 118 I (B 115 IV).

¹⁾ Originaali järgi peaks märgitud salm ja 2 järgnevat salmi, s. o. salmid 64 III, 64 j. 65 I seisma õieti tekstis tagapool, salmide 65 j ja 65 I vahel. Salmile 64 II peaksid järgnema 65 II, 65 III, 65 j: Vamba kõne lõpp, Vamba kojuminek, Lilliku otsustus, millele siis järgneksid salmid 64 III — 65 II. Siin ei ole märgata tahtlikku muutmist Kreutzwaldi poolt, vist on käsikirjas lehed kogemata ära vahetatud.

XVI l.: 120 II (B XV, 110 I); 122 I (B XV, 116 II); II (B XV, 116 III (B 125 IV), 122 j (B XV, 116 IV).

XVII l.: 129 j* (B 130 II, III); 130 I (B 130 IV), II (B 131 I), III* (B 130 IV), 130 j (B 131 II); 131 II (B 131 IV); 133 I (B 133 II).

Kokku on originaaliga erineva põhisisuga salme 107, muidugi subjektiivsusega võetult; 84 salmi mittekongruents olenev erinevate motiivide ülekaalust salmis, 23 oma muist tegureist.

Kõik ülejäänud „Lembitu“ salmid, mida ei ole märgitud siin ega tõlkesalmide ega algupäraste salmide hulgas, on originaaliga sama-põhisisulised, enama või vähema motiivihulga erine misega. Ruum ei luba neid siin märkida ega originaalset vastet osutada. Kokku on neid 249 salmi.

Parafraasete salmide üldarv teeb kokku 356 salmi.

Võrreldes neid „Lembitu“ algupäratüüpide arv-andmeid, muidugi relatiivseid.

„Lembitu“ 432 salmist on päris	
tõlkelisi salme	26= 6,02% kogu teose salmiarvust;
päris algupäraseid salme on	50=11,57% „ „ „
parafraasseid salme on . . .	356=82,41% „ „ „

Selgub: „Lembitus“ on vähe täpsalt ülekantut, vähe ka päris algupäraseid salme, rõhuva ülekaaluga on ümberloodud salmid. Ümberloodud salmidest on originaaliga	
sama-põhisisulisi salme . . .	249=57,64% kogu teose salmiarvust;
erineva põhisisuga salme .	107=24,77% „ „ „

Selgub, et parafraaseerimises Kreutzwaldi tunduva ülekaaluga ligidaselt sõltub originaalset.

Täpsem vaatlus näitab veel (mida eespool pole küll teostatud), et originaaliga sama-põhisisulisest parafraassalmidest on	
erinevate motiivipõhjade vähemikuga salme .	182=42,13% kogu teosest
ja erinevate motiivipõhjade enamikuga salme	67=15,31% „ „
Erineva põhisisuga parafraassalmidest on	
erinevate motiivipõhjade vähemikuga salme .	23= 5,32% „ „
erinevate motiivipõhjade enamikuga salme . .	84=19,44% „ „
Nii näeme, et ümbertehtud salmides domineerib v a b a t õ l g e, 182 s. = ligi pool kogu teosest.	

Tõlkesalmid on Widmanni algupäraga. Originaaliga sama-põhisisulised parafraassalmid on ülekaalus Widmanni algupäraga. Erineva põhisisuga parafraas on osalt tunduva Widmanni, osalt tunduva Kreutzwaldi algupära ülekaaluga, osalt mingis umbmäärases vahepealsuses. Märgatavalt kreutzwald'likumaid salme on 39. Ebamääraseid, autorite suhtes umbes neutraalseid salme pole eespool märgitud, kokku võttes võib neid vahest siiski arvestada.

Võime seada mingi suhtelise arvupildi, millest muidugi ei tule otsida täpsust, vaid üldmuljet.

Widmanni salme	26 = 6,02%	kogu „Lembitust“;
widmann'likumaid salme	287 = 66,44%	„ „ ;
neutraalseid salme	30 = 6,94%	„ „ ;
kreutzwald'likumaid salme . . .	39 = 9,03%	„ „ ;
Kreutzwaldi salme	50 = 11,57%	„ „ .

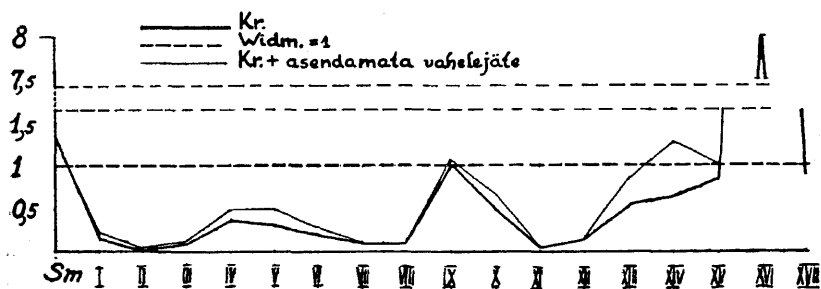
Tuleb ilmsiks õige suur widmann'likumate salmide ülekaal. Muidugi on widmann'likumais salmides ka Kreutzwaldi ja vastupidi, seda pole võimalik aga mõõta. Et widmann'likumaid salme on kreutzwald'likumaist rohkem, on Kreutzwaldi osa üldkvantum neis kindlasti suurem kui Widmanni osa kreutzwald'likumais salmides. Kui lugeda Kreutzwaldi ja kreutzwald'likumad salmid ühel pool ja Widmanni ja widmann'likumad salmid teisel pool ja kui õige umbkaudselt oletada, et neutraalsete salmide arvestamine Kreutzwaldile umbes tasakaalustab kummagi autori ülekaalu teisele kuuluvais salmides, võib kätte saada mingi umbkaudse autorite vahekorra „Lembitus“.

Widmanni . . . 313 s. = 72,45% „Lembitus“,
 Kreutzwaldi . . . 119 s. = 27,55% „ „ .

Kr. : Widm. = 0,38. Seega võib umbkaudu väita, et Kreutzwaldi osa „Lembitus“ on umbes 1/4 teosest, muu on võõras. Muidugi tuleb seda võtta teatud reservatsioonidega.

Kui suure osa moodustab Kreutzwaldi looming Widmanni omast mingis laulus, näitab täpsamalt joonis, kus ühel pool on arvatud päriselt Kreutzwaldi salmide, ülekaalus Kreutzwaldi algupäraga salmide ja neutraalsete salmide % ühe salmi peale laulus ja teisel pool päristõlke ja ülekaalus Widmanni algupäraga salmide % ühe salmi peale laulus ja toodud nad vahekorras, kus Widmanni joon jäävalt on 1.

Joonis: Autorite vahekord „Lembitus“ lauludes.

„Sisseminekiks“ küünib Kreutzwald ainult pisut üle Widmanni. I—III laulus esineb Kreutzwaldi looming pisikese murdosakesena Widmanni omast. IV—V laulus kõigub see poole ja veerandi vahel. VI—VIII laulus on see jälle alla veerandi,

IX laulus on autorid tasakaalus. X laulus on Kreutzwaldi osa pool Widmanni omast. XI ja XII laulus on see jälle alla veerandi, XIII ja XIV laulus pisut üle poole. XV laulus on autorid ligemale võrdsed. XVI laulus on Kreutzwaldi loomingut 8 korda rohkem Widmanni omast, lõpulaulus peaaegu Widmanniga võrdselt. Näeme, et Kreutzwaldi fantaasia on originaaliga vähem seotud olnud peale sissejuhatise IV ja V laulu paiku. Sisuliselt leiame siin usumiljöölisi erinevusi. Edasi näeme tähelepandavamalt Kreutzwaldi loomingut IX laulus, mis on muinasjutuline vahelepõim, kuhu Kreutzwald sobitab eesti mütoloogia aineid. XIII, XIV, XV laulus arenevad Lembitu sisemised heitlused Siddharta omadest osalt erinevalt. XVI laulus raputab Kreutzwald enese aga originaalist lahti ja tõttab oma Lembituga Riiga ristiusu piirkonda. Võrdlemisi veel üsna algupärasest lõpulaulus alistub Kreutzwald siiski taas originaalile. Sisus on siin laenlik Lembitu ja Lilliku kohtumine ja viimase surm.

Kokku võttes võib väita: Kreutzwald on oma „Lembitu“ kujundamisel ülekaalus läbi kogu teose mõõduandvalt sõltunud originaalist, kord vähem, kord rohkem. Teose lõpus võtab aga ta isiklik fantaasia hoogu ja ütleb end mõnes kohas originaalist ülekaalukalt lahti. —

See on pilt „Lembitu“ kui seesuguse algupärasest. Kui võrrelda „Lembitut“ aga „Buddha“ kui seesugusega, on lahkuminek suurem, sest „Lembitu“ kujundamisel on „Buddhast“ palju välja jäetud. Kus Kreutzwald väljajäetu asemel toob uue episoodi, märgib viimse tähelepanek iseenesest ka teoste erinevuse; kus Kreutzwald aga sammupidavas jälgimises jätab mõne originaali salmi asendamatuult lihtsalt vahele, tuleb vahelejätmist iseend hinnata kui „Lembitut“ algkujust erindavat tegurit.

„Lembitus“ puudub üldse 203 „Buddha“ salmi, asendamatuult ära jäetud on neist 137 salmi.

Asendamatu vahelejätt muudab omalt poolt „Lembitut“ originaalist erinevaks. Seda erinevust üksikute laulude kaupa võib jälgida joonise peenjoones, kus on võetud vahelejätud salmide % „Lembitu“ laulu salmiarvust ja viidud jääva suuruse peale kõigis lauludes. Silmatorkav on vahelejätt „Lembitu“ XIII ja XIV laulus — viimases „Buddha“ valgustuspuu motiivistik. Laulude kui seesuguste erinevusi võrreldes selgub muide, et „Lembitu“ IX ja XIV laulu erinevus originaalist kipub vahelejätu tõttu olema suurem kui sarnasus, kuna muidu sisuliselt ei ületa Kreutzwaldi looming neis tõkelist osa. —

Lõpuks mõni arv „Lembitu“ ja „Buddha“ salmide kompositsioonilisest vahekorrast.

„Lembitus“ on 432 salmi. Neist on originaalse vastekohaga salme 382, originaalse vasteta, algupäraseid — 50. Vastega salmidest on salm salmi vastu üle kantud 334 salmi, mitte salm salmi vastu — 48 salmi. Algupäraseist salmidest on vahele põimitud 8 salmi, ärajäetu asemele 42 salmi.

„Buddha“ 585-st salmist on kasustatud „Lembitus“ 382 salmi. „Lembitus“ puudub täiesti „Buddha“ XVIII, XIX ja XX laul = 106 salmi, peale selle kasustatud piirides 97 salmi, neist 31 salmi vahelejätuna. Kokku puudub 203 salmi.

Originaali vahelejätte ja koonduse tõttu lühenevuse ja vahelelisatud salvide ning salmijaotuste tõttu pikenevuse vahekorras ilmub, et „Lembitu“ on „Buddhast“ lühem 153 salmi võrra. —

Kui heidame pilgu tagasi kogu eelmisele „Lembitu“ ja „Buddha“ tekstide võrdlusele, on reljeefseks tulemuseks *Kreutzwaldi loomingu vähesus* „Lembitus“. Teatavaks kasuks Kreutzwaldile räägib muu hulgas küll originaali kasustamata osa. „Lembitu“ ei ole see, mis on „Buddha“, ta ei ole harilik tõlge, ta kannab eneses iseseisva teose algmeid. Taas teiselt poolt „Lembitu“ suur sõltumus algteosest, ta algkujuvastega salvide määratu ülekaal, millest lõviosa on originaalile õige ligidane, ta üldine liikuvus originaali raamides — ei luba „Lembitut“ tõusta egigoonsegi loomingu pinnale. „Lembitu“ on mingi parafras, milles algkuju osa on suurem ümbertegija omast. Ometi võib ligemat otsust anda alles „Lembitu“ erinevuste sisulise analüüsi järgi, mis on meie järgnevaks ülesandeks.

(Järgneb.)

Ado Säärits.

Faehlmanni „Kribus-Krabus“ ja „Piibo jut“.

Kuna Faehlmann'i müüt-muistendite rahvaliku ehtsuse pärast on palju piike murtud poolt ja vastu, pole ta kalendrijutte veel tänapäevani võetud lähema sõelumise alla. Kriitilise selgituse vajadus asetab ometi nendegi algupärasusastme küsimuse.

Kuivõrt on saksa haridus ja valitseva süsteemi sundus hõlmanud Faehlmanni andi proosa- ja värsijutustajana? Mis jääb tema arvuliselt vähesest, aga omaduslikult imesteldud toodangust järele tõesti omapärast ja väärtuslikku? Osaliselt aitab sellele küsimusele vastust anda Faehlmanni *Kribus-Krabuse* ja ta *Piibo jutu* allikate jälgimine.

1.

Kõige iseseisvam Faehlmanni eestikeelseist proosavisaniditest (ta originaal-muistendid ilmusid teatavasti saksa keeles) näikse olevat *Tühhi jut, tühhi lorri, tühhi assi, tühhi kõik*. Aktuaalseid ühiskondlikke küsimusi puudutava vestena ilmus see *Tarto- ja*

Wörroma 1842. a. kalendri lisas (12 kalendri-lehekülge). Tartu patrioot katsus siin raskel ajamomendil ligineda niisugustele äre-vaile küsimustele nagu 1841. a. viljaikaldus, kreeka-katoliku usku pöördumine ja Venemaale väljarändamise tuhin. Pealkiri liitub esijoones pisut koomiliseks kujutatud Vaskjala kõrtsimehe tüübiga, kel kombeks on iga kuulduse ja mõtteavalduse puhul pead vangutada ja öelda: „tühi jut!“

Kõneluste arendus Faehlmanni *Tühja jutu* tähtsamate osaliste — koolmeistri ja võõra külamehe vahel hoovab ilmselt elulistest allikaist. Jutustustehnikas võib aimata küll didaktiliste kirjanduslikkude pärimuste mõju; aga vaevalt on see päevakajaline veste talunud mingit otsest kirjanduslikku eeskuju.

Kahjuks ei saanud Faehlmann oma järgnevais kalendrijutukestes enam haarata nii elulähedaid teemasid, mille käsitluses oleks mõjule pääsenud ta mõtte mitmesüüdmeline vibavus, ta ande värskem algupärasus. Valitsevad võimud ei tahtnud lubada vähematki vabasõnalist reageerimist rahulolematuis hulkades käärivale liikumisele. Nagu kuuleme ühest Faehlmanni kirjast Kreutzwaldile (16. IV 1842), on võimude poolt *Tühja juttu* pahaks pandud sellesse poefatud ärritavate küsimuste puudutamise pärast. Tsensuurikomitee esimees prof. Sahmen pole hoiatanud mitte ainult Faehlmanni, vaid keelas Kreutzwaldi poolt kavatsatud *Sippelgas* üldse midagi kirjutada „talurahva asjust“. Sahmenisse suhtus Faehlmann isiklikult küll vähese lugupidamisega. Aga hoiatus ja keeld ei jätnud mõju avaldamata tsensori kitsast väravat läbivaile suleliigutustele. Faehlmanni järgneviks kalendrijutukeseks oli tõesti tühisevõitu *Kribus-Krabus*. See ilmus *Ma-rahva Kalendri* lisas 1845. a. (lk. 50—54).

Kaasaegne balti saksa arvustaja N. H. Winkler kiitis selle jutukesese „tuju ja nalja“ („Laune, Witz“ — *Inland* 1845, nr. 18). Tõepoolest ei ületa see naljalooke palju biidermeierliku anekdoodi taset. On Faehlmanni enese isikukirjeldisteski alla kriipsutatud tema pentsik-lustilisi tempe ja tabavaid kõnekäände (S. Talvik, *F. R. Faehlmann kui inimene ja arst* — Faehlmanni album, 1929, lk. 34). Kuid ei saa säilinud tunnistuste põhjal öelda, et ta puht-humoristlik and oleks olnud eriti sügav ja loomisjõuline.

Seda näeme ka *Kribus-Krabuse* humoresksest vastest. Selle lõbuleiuks on naiivse — või piiratud mõistusega — külamehe kimbatus linnas; aga kimbatuse ehitusmotiivid pole kuigi algupärased. Sellest oli teadlik juba eespool mainitud balti saksa arvustaja Winkler, kui ta kirjutas: „Übrigens ist in demselben abgehandelte Anekdoten eine auch in anderen Sprachen vorkommende und nur für dörrtsche Verhältnisse umgemodelte.“

Kribus-Krabuse süzee on saksapärase. See on pärit kas otsest või suulise vaheastme kaudu J. P. Hebel'ilt (1760—1821), samalt saksa kalendrikirjanikult ja külaidüllide laulikult,

kelt ka Masing, Kreutzwald, Janssen on ühte-teist laenanud. See „Rheinimaa majasõbra“ kalendrijuttude väljaanne, mis Faehlmannile ajaliselt võis kõige lähemal olla, esindab Hebeli kogutud teoste 1838. a. trükki (*J. P. Hebel's sämtliche Werke, III: Erzählungen des rheinländischen Hausfreundes*). Kolmandas köites esineb seal muu seas ka *Der Herr Wunderlich* (lk. 323—325). See ongi Faehlmanni *Kribus-Krabuse* eeskujuks. Hebelil ei puudu isegi sõnamäng „Gribis Grabis“.

Kummagi jutukese ehitusmotiivide võrdlus näitab ilmselt Faehlmanni sõltumist Hebeli eeskujust.

Wie ergieng es jenem Bauersmann, der in der Stadt einem Bürger Namens Wunderlich einen Wagen voll Holz verkauft hatte auf dem Marktplatz?

Faehlmann on Wunderlich-nimest teinud Tolli, talle andnud puusepa-ameti, linna sõitva külamehe varustanud tamme- ja saarelaudadega:

Pusep Tol läks kivvi-silla kaudu töö perrast koddunt, ja leidis linna tulleja, ojjaveski möldri, tamme ja sare laudade koormaga.

Hebel:

„Fahrt jetzt nur dort die Strasse hinaus, sagte der Bürger, bis zum Eisenladen, hernach links in die Gasse, hernach beim ersten Brunnen wieder rechts, hernach! beim rothen Löwen wieder links. Numero 423 ist mein Haus, Jakob Wunderlich.“

Faehlmann vabalt Hebeli järgi:

„Minne ülle turro otsekohhe eddasi, põra siis parremat kät ja minne siis jälle otsekohhe, ja kui surest majjast möda lähhed, põra pahhemat kät; pärrast käna pahhema käe põikuulitsa sisse, seal on minno majja kolmas parremat kät.“

Hebelil keerab külamees aadressi aimeldes kõrtsi sisse, Faehlmanni mölder astub poodi tühja asja ostma. Mõlemad unustavad oma puukauba tellija nime ja asukoha.

Hebel edasi:

Glücklicher Weise führte ihn sein Weg... durch die Schulgasse und einige Schüler standen vor der Thür. „Die Bürschlein, dachte er, wissen sonst den Bescheid in der Stadt herum am besten, weil sie der Wind aus allen Gassen zusammen weht.“

Faehlmann edasi:

Tulli siis ka üks trop punnase krae poisikesi temma pole ja arvas mees: kolis mõndagi hääd asja õppetatakse, ja võttis esimese varruksest kinni.

Juhmi külamehe küsimusele, kus ta puukoorma tellija võiks elada, seletab üks terasem poisike saksa ja eesti versioonis pilgates, et mingi aga trepist üles targa koolihärra juurde, kel on suur raamat Gribis Grabis — Kriibus-Kraabus. Las see kõikteadja oma mustakunsti-raamatust lahti lööb selle lehekülje, mis mehele näitab ununud nime ja elukoha! Raamatu taga istuv koolihärra ja kimbatuse lahendus on kummaski jutukeses ligikaudu sama:

Als er aufgefangen hatte: Guter Freund, das ist wohl Wunderlich, fiel ihm der Bauersmann mit freudiger Bewunderung in die Rede. „Ganz

richtig," sagte er, „es ist Herr Wunderlich. „Sapperment," sagte er, „das heiss ich ins Schwarze getroffen gleich auf den ersten Schuss.“

Faehlmann kohandades :

Teine tegi silmad veel suremaks ja ütles saksa keli tüdrukule: „der Kerl ist toll.“ Need sõnnad tähhendavad meie keles: mees on ul. Aga mölder neist ostja nimme kätte sai ja ütles kohhe: „nõnda nõnda Herrakene, Tol olli ta nimmi; teie ramat on jo põhjato tark.“

Sellest näeme, kuidas nikolai-aegsed tingimused meie tähtsat kirjameest surusid tähtsusetu laenulise seisukorda. Hebeli anekdoodi ümbermoondamine on saanud balti saksa lisamaitset. „Punase krae poisikesed“ naeravad tõlbiarulise eesti külamehe üle („naersivad poisid ja läksivad omma teed“). „Gribis Grabise“ asemele pandud „kribus-krabus“ on pärit balti saksa lastelaulu murrakust, samuti „lirum-larum-lumps“ nimeline lehekülg.

Kribust-Krabust on mitu korda uuesti trükitud. Eesti koolilugemikkude repertuaarist pole see tänapäevani kadunud — see individuaalselt iseseisvusetu ja rahvuslikult negatiivse näide. Inimlikult tühise anekdoodi tähtsustamine tohiks ometi kergitada küsimuse: mil määral on õigustatud kõige selle imestlus, mis Faehlmann vähegi on kirjutanud?

Mingit sügavalõikelist probleemi ei aseta ka Faehlmanni *Kalendriteggija kimbus*, mis ilmus *Ma-rahva kalendris* 1846. a. (lk. 45—54). Ja vähemalt kaks koomilisse peateemasse lükatud jutujätku pole siingi mitte iseseisvalt leiutatud. Üks on palju rännanud mõistujutt Kusiko Tomast ja ta pojast, nende mitmete nõuandjate läbi tekkinud nõutusest sälu seljas sõitmiseks — see võis omandatud olla samast Hebeli kogutud teoste köitest nagu eelminegi (*Seltsamer Spazierritt*, lk. 11). Teine on anekdoot hanekest, kes viinasolgist end purju olid joonud ja sirukile jäänud — autor ise ütleb seda lugenud olevat „Saksamaa lehtedest“. Kuid üldiselt jätab *Kalendriteggija kimbus* ometi õnnelikuma mulje Faehlmanni enesekohasusest, olustikuomaste ja rahvatoimsete elementide üksteisesse põimumisest.

On tähelepandav, et kaasaegne lihtlugeja tundlikum oli Faehlmanni kalendrijuttude eri väärtuse ja nende vahelduva algupärasusastme kohta kui pärastise nimemõju all hindavad järglased. Faehlmanni *Villets*-nimeline kalendrijutt 1850. a. on küll õigusega hoopis unarule vaibunud — seda pole keegi tihanud tähtsustada.

2.

Värsiluuletajana on Faehlmann teatavasti veelgi napimalt tootlik olnud kui prosaistina.

Tarto ja Võrro-ma rahva kalendris 1840. a. avaldas Faehlmann 8 epigrammi pealkirja all *Järva-ma vanna-mehhe õppetused*. (Ekslikult arvab M. Lepik, nagu ei leiduks seda kalendrit enam üheski Tartu „avalikus ega teaduslikus raamatukogus“ —

Olion, nr. 12 1930). Sellele järgnes *Ma-rahva kalendri* 1846. a. lisas distihhonoeline *Piibo jut* (lk. 44—45). Sellega piirdusidki Faehlmanni sulest trükki läinud värssavaldised ta eluajal (ta *Estnische Sagen* eessõnasse 1840. a. poetatud eesti rahvalaulu taoline katkend *Ei kõigile ei õnneks antud*). Posthuumself on lisandunud vaid üks eestikeelne ood (*Suur on Jummal so ram*) ning mõned sootuks katkendlikud värsiriismed.

Näib, nagu oleksid Faehlmanni proosapalad üldiselt leidnud meeldimuslikumat vastuvõttu kui ta teorahva arengulisest tase-mest mööda antikiseerivad luuletised. Oli ju Faehlmann kõike muud kui C. W. Freundlich'i sarnaseks värsisepitsejaks. „Jär-vamaa vanamehe“ distihhonis antud õpetused jäid rahvale võõ-raks (välislaene on võrdlev uurimine paljastanud ka nende mõtte-salminatukeste motiivides). Kuid Faehlmanni värsikõneline *Piibo jut* ei leidnud mitte ainult üksikute kaasaegsete asjatundjate — nagu Kreutzwaldi — vaimustuvat heakskiitu. See luuletis saa-vutas juba varsti pärast ilmumist vähemalt osalist populaarsustki.

Faehlmanni paberite seas on säilinud kellegi Rein Metsiku, Ladavere küla koolmeistri kiri „ausale Tohtri herrale“ (Acta u. eingegangene Briefe u. Mittheilungen an die Gelehrte Estn. Gesellschaft zu Dorpat 1837—1849). Selles jutustab külakool-meister Metsik, kuidas ta Faehlmanni tegevusest esmakordselt aimu saanud. „Minneval küünlaku lõppetusel, kui äkkiline sulla järsko sani-teele otsa teggi, sain minna Tallinnast tulles Mustla-nõmme kõrtsis kahe Tähtverre valla mehhega kokko, kes teekäi-jad kui minnagi seal kõrtsis õomajja piddasid. Juhtus meil siis juttu vestes ka Tarto Ma-rahva tännavone kalender käsile; kelle kentsakad luggemissed, isseär-ranis *Piibo jut* ja Kalendriteggija kimbus oma lonkru vemmeldamisega meile palju nalja teggid. Seal kuulsin siis immeks pannes, et Teie... ollete... veel üks kuulus arst, kalendri-solkija, Universiteedi ma-keele õppetaja, Eestima keele- ja kirjakoguduse präsident, prohessori ammeti lissandik, mitme õppetud rahva kogguduste liige ja kes Jummal teab, mis mu värki ammetmees veel muido ollete.“

Faehlmanni värsi-asjaarmastusele ei võinud muidugi mitte soodus olla nii ülepingutatud tegevuses killustumine. Õieti vaid kord on tal õnnestunud elamuslikuks luuletiseks koondada oma väljendustungi, oma ande ja värsimaitse eri pooli. See on teostu-nud ta *Piibo jutus*.

On huvitav märkida, et algeline *Piibo jutu* lugeja seda Faehl-manni värssteostki nautis enne kõike kui „kentsakat lugemist“.. Uue-aegne huviosaline on pigemini vastuvõtlik sellesse luuletisse sisendatud eilegelistele meeleoludele. Kirjanduslikult koolitunud järglase tähelepanu huvitab ühtlasi, kuivõrt autor jagu on saanud distihhoni vormilistest kohandamisraskustest siis veel nii arene-matus eesti värsikeeles. „Tahtsin näite anda sellest, et eesti keel

on küllalt painduv ja kõlvuline sobimiseks raskeisse antiikseisse värsimõõtudesse," kirjutas Faehlmann ise juba oma varasemate epigrammikatsete puhul oma Rakvere-aastate vanale lemmikõpetajale Johann Sommer'ile (Suve Jaanile). Oma sellelaadilisi katseid arvas ta esimesteks eesti keeles.

Päris esimeseks pioneeriks polnud Faehlmann küll mitte eestikeelset distihhoni algatades. Esimeseks teekompajaks oli Peter Heinrich v. Frey, kes Rosenplänter'i *Beiträge* II vihus (1813. a.) esitas oma eesti poetikakatse teoreetiliste väidete illustreerimiseks osalt heksameetris, osalt distihhonis sepietsetud värsimalle saksa aktsentueeriva süsteemi järgi. Kuid mingit taidurlikku raskuste ületamist, mingit algupärasust ei saa Frey konarlisele teekompamisele veel omistada. Sama pseudoklassilise värsisüsteemi jälgedes esines ka Faehlmann oma epigramm-distihhonidega, kuid need liikusid ja laabusid juba märksa ladusamalt. Faehlmanni *Piibo jutus* jõudis eesti antikiseeriva kaksikvärsi käsitlus hariastmele enne rahvuslikku ärkamist.

Kaks Faehlmanni enesekohast elamust on põhjaneva tähendusega ta *Piibo jutu* sünniloos: Faehlmann oli kirklik suitsetaja ja ta leinas läbi elu oma kaotatud noorusarmastust. *Piibo jutu* õrnemad värsiread ongi pühendatud tema unustamatu kevadeõnne meeliskelule. Kuid selle kaunima osa varju jääma on kipunud luuletise tervikuline ülesehitis külamehe suus küdevale piibule. Piibuke näitab kestmatu sõpruse ja hääbuva õnne vahelduvaid kujusid. Kibeda piibunosu imemine annab kurvastuses kinnitust. Lõpuks näitab see riistapuu nikotiiniluulelisele Mihklile teed taevagi tõusta:

Mihkel.

Näe kus viimine suits veel

Üle katukse seal tõusis ja kadudes läks.

Kõrgele tõuseb ta sinna, kus siravad tähtede astmed —
Jumalaga! vii mõnele terved mult.

Jaan.

Selle riistapuu nõuan, ehk müüksin viimase iva;

Andeks! piiboke, mis teadmata laitsin ma sind.

Piibo jut on Faehlmanni reaalsuseärksust ja unistust, traagilist ja humoristlikku elutundmust ühendavaks luuletiseks. Distihhonis veerev värsikõnelus mängib küll näilises külamiljões, autori isikupärasest nootides pole kahtlust. Oma mitmesüüdmelise süžee arendamisel on Faehlmann peale antikiseeriva värsivormi vähemalt kaudselt vastu võtnud muidki kirjanduslikke mõjustisi. Hebeli Sveitsi külamiljões paikuvad *Alemannische Gedichte* oma värsikõnelustega, Hebeli nikotiiniluule on võinud siin jällegi olla mõjustajaks. Baltlane Otto v. Budberg oli Hebeli allemannimurakulised luuletised tõlkinud ülasaksa kirjakeelde (avaldanud 1826. a.). Kuid otsest eeskuju Faehlmanni *Piibo jutule* Hebel küll pole andnud.

Kes-teab on Faehlmann oma isikupäraste elamuste värsiväljenduseks midagi assimileerinud koguni ühelt vanemalt saksa valgustuspastorilt Lombard'ilt. Pastor Lombard Middenburgist avaldas oma luuletised Menanthes'e varjunime all: *Auserlesene und theils noch nie gedruckte Gedichte* (Halle 1720). Nende luuletiste kolmas köide sisaldab muu seas *Erbauliche Gedanken eines Tabakrauchers*, millest näiteks mõned read:

So oft ich meine Tabakspfeife,
Mit gutem Knaster angefüllt,
Zur Lust und Zeitvertreib ergreife,
So gibt sie nur ein Trauerbild
Und füget diese Lehre bei,
Dass ich derselben ähnlich sei.

Edasi järgnevad piibu suitsuvinet jälgivad mõtted elu kaduvusest ühes hardumusliku meeleülendusega. Sebastian Bach'i komponeeritud viis kandis vana Menanthese meeleolusid veel 19. sajandisse. Kuid ka siit võimaliku tõuke saamise puhul jääb Faehlmanni *Piibo jut* ikkagi ta algupärasemaks ja huvitavamaks luuletiseks.

Gustav Suits.

Ado Reinwald ja August Ahlqvist.

Jooni ärkamisaegseist hõimusuhetest.

Soome Kirjanduse Seltsi arhiivis Helsingis leidub muu eesti ainekliku seas kimp A. Reinwaldi kirju soomlasele A. Ahlqvistile. Need Reinwaldi kirjad on iseloomulikud ärkamisajal eestlaste poolt harrastatud pühapäevlikule ja ilutsevale hõimumeelsusele, kusjuures küll naiivne noor Ado Reinwald tähendab tollaegse hõimujoovastuse ületamatut tippu. Sugurahvaid ümberhaaravast ja ühendavast rahvustundest, isamaa- ja vennasmaa-romantikast, luulelisest lihtsameelsusest, iseteadvuse ja teadmiste haletsetavast puudusest kõneleb ta noorema ea kirjutiste ja luuletiste kinnis-idee „meie kohusest ikka ja ikka enam soomlastega ühte sulada“ (vt. *P. Postimees* 1871, nr. 6, 15 ja 16 ning ta luuletiskogusid), mis on ka kõnealuste kirjade juhtmootiiv.

Luuletaja A. Reinwald on sündinud 1847 Viljandimaal, elanud esmalt Tarvastus taluperemehena, hiljemini peale talu kaotamist Elvas, kus suri kehvuses 1922. Ta on avaldanud rea keskpäraseid ja nõrku luuletiskogusid: *Villandi Laulik* I—IV (1872—80), *Õitsi Ööpik* jm. Tal oli ärgas, idealistlik ja tundeline loomus. Tähdendusrikkaks ta elus said tugev mõjustus rätionalistlikult Kreutzwaldilt, isamaaline äratus Koidulalt, poliitiline eeskava Jakobsonilt. Ta oli iseõppija, rahvakirjanik adra

tagant, kes oli käinud vaevalt ühe talve külakoolis. Reinwaldi ja enamiku teiste ärkamisaja kirjanikkude saatus näitab, kui virilaks jääb looming üldhariduse puududes. Tolleaegne eesti kirjavara pakkus ju väga pisut eneseharimiseks, ja muid keeli palju ei osatud.—Kirjavahetust alustades oli Reinwald 23-aastane.

A. Ahlqvist (1826—89) oli kirjavahetuse ajal soome keele ja kirjanduse professor Helsingi ülikoolis. Ta oli mees oma aja hariduse ja teaduse ja ka oma aastate ning isikliku arengu tipul (45-aastane). Ta vaimne üleolek Reinwaldist on otse masendav. Ta oli tuline isamaalane, Soome Kirjanduse Seltsi agar tegelane, loomulaadilt järsk ja äge ning õige arenenud iseteadvusega. A. 1854 oli ta käinud Eestis uurimisreisil, kirjutanud sel puhul lühikese eesti kirjandusloo ajakirjas *Suomi* 1855 ja tutvunud eesti teadlaste ja tegelastega, teiste seas Kreutzwaldiga, jäädes mitmega neist kirjavahetusse. Ahlqvist on soome silmapaistev klassiliste kalduvustega luuletaja, hoolikas sõnakunstnik, ka sellena täieline vastand Reinwaldile selle harimatus ning algelises sõnastusoskuses.

A. Reinwald alustab kirjavahetuse kirjaga 20. IV (v. k.) 1871. Toogem see mitmeti iseloomulik kiri täielikult:

Armas Professori herra!

Teie kuulus nimi ja suguvõsa armastus on meie põhjailmast ühe Eesti õpetud mehe Dr. Kreutzwaldi läbi tutvaks saanud, sellepärast julgen Teile siin paar sõnakest kirjutada ¹⁾).

See taevalik tulesäde, mis meie isa isade, Soomlaste ja Eestlaste ennemuistsest armu leegist veel üle jäänud, akab meie südames jälle õhkuma ja tulelõheks tõusma. Põhjatuuled ja taeva virmalised toovad meile oma sugulaste, südamest kalli Soomemaalt vaiksidi heljumisi ja luuletusi, ja kuulutavad et aeg juba akab hiljaks jääma Teiega sõbrustada ja ühte sulada.

Selle suure pühaliku asja püüdmise hulka tulevad ka inimlikud ükslased sõbrustamised arvata, ehk kül õnsalikum töö aekirja ja koolide peale langeb kes ka selle asja sees meie pool akavad tööd tegema.

Kõige suurem puudus on et meil Eesti keeles veel üht Soome keeli õpetuse raamatud ei ole, on seda Teie keeles siis palun omale nimetada.

Mina sooviksin oma venda, kes elementar ja kihelkonna koolist läbi käinud, kõik reihentuse alamad jaud, Viisika Geometri Geograph naturi ja j. n. e. mõistab, Saksa keelt räägib loeb kirjutab, ka Vene keeli lugeda ja kirjutada oskab, Soomemaale kooli panna, kui seal kuskil kas kroonu kuļu ehk muud abiväärilist kooli kohta leida oleks.

Mina olen üks peremees ja otsin alles hilja oma kuha ²⁾) periseks sellepärast ei taha nüüd kukur esiotsa sõna kuulda; edespidi loodan lugu ometi teiseks minevad.

Või ehk on Teie pool mõni sähärdune teenistuse paik mis õpetusega ühes käib? — See on aga ete võetud nõu ja armastuse püüd-

¹⁾ Ta algab kohe oma pateetilise ühtesulamisideega.

²⁾ „Ilissa“ talu Tarvastu vallas, kuhu Reinwaldi vanemad olid asunud juba 1852. A. Reinwald on seal 1867. a. alates peremees ja ostab 1870 koha päriseks.

mine et ma teda Soome-maale soovin, ja seda on ka minu tru sõber Dr. Kreuzwald heaks kiitnud.

Teade nüüd kuskil üht sähärdust kohta siis palun oma nimetada ja pikemalt sest asjast teadmist anda. —

Veel palun teada anda kes Teie kuulsamad zeitungid ja Laulikud on, kui ma Soome keelega, nagu nüüd püüan, rohkemalt tutvaks saan, siis tellin sealt omale ka mõned raamatud ja zeitungid.

Kül oleks hea kui ma mõne Teie maa noore agara põllumehega tutvaks saaksin, sellega võiksin siis pikemalt põllutööst rääkida kellepoolest meie Teie põllumeestest kaugel taga oleme.³⁾

Mina olen ka mõned laulud sünnitanud ja manuskripti läbi vaatmist toimeandab keelepoolest praegu Kreuzwald. Saan tema valmist aega nägema siis tulen vist jälle Teie jutule trükimise nõu pärast, kes Teie maal odavam olla kui siin. —

Pikendab Jumal elupäevi, siis püüan suve ael mõne sõbraga Teie maad ja põllutööd vaatama tulla, et selle maa ja rahvaga tutvaks saaksin, kes ämäriku ja koidu ael soojas mälestuse paigas seisab.

Ma olen sellest veel hilja rääkinud kuida meie kohus oleks ika ja ika enam Soomlastega ühte sulada, see oli ühes meie zeitungis „Perno Postimees“ nr. 15—16, 1871 4).

Kui võimalik on siis palun omale Eesti-keeli vastust kirjutada, sest kõik muud keeled on mul tundmada.

Lõppeks soovin Teile, Teie maa rahva ja Suurekoolile õnnistust selle käest kes pääl pilvede elab.

Palju tervist kõigest Eesti südamest

Jumalaga

Riia kubermangus ja
Villandi kreisis Tarvastu
vallas sel 20 April 1871.

Teie uus sõber
A. Reinwald.“

³⁾ Küsimuste rohkus ilmuab Reinwaldi huvirikkust, ta harimata, aga elavat vaimu. See on teadmishimulise, aga kultuurihalja noormehe uudishimu.

⁴⁾ Kirjutis „Soomlased“. Selles öeldakse muuseas: „Soomemaa, se on üks sõnna täis immeliko armo süggavust, täis õnsaliko lauletusi ja heljumesi ühhe õjge Eestlase süddames. Eesti rahvas se on üks rõmulik teadus, maggus mõtte ühhe Soomlase rindus. Meie vaimo sisse on jubba lapsest sadik se maggus mõtte lodud, et põhja maal, seal kus virmaliste tulli ommad särravad joned mahha vallendab, et seal, kõrge kaljo kuningriik tummeda ja halleda mailma rüppes hingab, et seal meie sugguvõssa kätki paik on, kedda Kallevallaks kutsutakse, se on Soome-maa.“ Kirjutaja siht olevat „armastust omma vendade vastu ärratada ja püüdmit nendega ühte sullada“. Sedasama mõtet oli ta puudutanud juba ka *P. Postim.* 1871, nr. 6, kõneldes vajadusest soome keelt õppida ja seks õpiraamatut soetada, „sest meie kohus on, naggo üks auus mees mõnni aasta taggasi Eesti Postimehes ütles: ika ja ika ennam Soomlastega ühte sullada“. See „auus mees“ oli C. R. Jakobson, kes *E. Postim.* 1866, nr. 42 pealkirja all „Mis meil häddast tarvis tähhele panna“ kirjutas muuseas järgmist: „Soomlased ja Eestlased olgo agga eddespiddi omma vaimo töös üks rahvas... ja meie essimenne ja pea kohus on nüüd, nendega vaimo poolest ennam ja ennam ühte sullada.“

Kiri kõneleb lihtsameelsest, usaldavast, eelarvamisteta ülesvaatamisest millegi kõrgema ja ilusama poole. Lahe taga on kõik parem, kõik sealne helgib imelises hõimusäras. Nagu kohe näeme, pörkas see tuline õhin jaheda iseteadliku viisakuse vastu. A. Ahlqvist vastab talle järgmise eestikeelse kirjaga, millest on säilinud mustand ilma kuupäevata:

Armas sõber ja keele-hõimlane!

Teie armas kiri 20:lt päävalt minevad kuud juhatab minu Teile paar sõnakest vastama.

Kuida ise oma kirjas räägite, oleks se väga soovitav asja, et Soome ja Eesti rahvas tuleksid ligemalt tõine tõist tundma. Soome keele professoriks olles teie maale ülemmas õpistos ehk universitetsis ma olen püüdnud juhatada noort sugupõlve ka Teie keeld õppima, sellepärast et Eesti keele tundmine väga palju avitab meid saama oma keeld õige tundma, ja võin ka Teile räägida, et meie maas juba on mõneid kümnid õppinuid mehi, kes Eesti keeld õskavad lugeda ning kirjast mõistavad. Aga veel enanmine kui Eesti keel meile on Soome keel teile Eesti mehil tarvilik, sest et se meie keel on paremine talle pidanud seda omandust, mis mõlemmad ennemuiste sama emale käest olivad saanud, ja meie keelest sel kombel võib seletada mõnd asja Eesti keeles, mis seal juba pimed oivad. Sellepärast pidaksid teie maale õppinud herrad, kes Eesti keeld armastavad ja sellele keelele tahtvad kirjutada, ka Soome keeld õskama, äralikult kui meie keele kirjutamine on selgem kui teie ning meie keelele on enam kirju kui teie keelele.

Sähardust teenistuse paika, mis õpetusega ühes oleks, ei siin mitte ole, ja kõige parem on ka minu meelest, et teie vend oma maal kasvab ja tuleb õigeks Eesti meheks.

Laulikuid on meil Soome keelele küll. Kõige paremad oivad üks, nimiga Oksanen, ja tõine, kel on liignimi ⁵⁾ Suonio.

Sõnum-lehti ehk zeitungisid annetakse tänavu 15 Soome keelele. Kuulsamad neist oivad Uusi Suometar, Tietosanomias, Virallinen Lehti ja Kirjallinen Kuukauslehti. — Keeleõpetuse raamat Soome keelega on Suomalainen Kieliooppi Suomalaisille.

Nüüd ei mul ole enam Teile vastamist. Sellepärast jätan Teid Jumalaga ning soovin Teile kõigesugust õnne ja hea. Palju tervist kõigest südamest auulik laulikule T:ri Kreutzwaldile.“

Nagu ilmneb, on Ahlqvistile täitsa võõras Reinwaldi naiivne hõimuõhin. Ta räägib ainult üksteise keele tundmise kasust eeskätt teaduslikul otstarbel. Ahlqvistile ei meeldi rahvusliku iseteadvuse puudus Reinwaldi kirjas ja talle pole nähtavasti vastuvõetav ka Reinwaldi „ühtesulamise“ mõte; ta pareerib selle mehise ja kainestava nõuandega: vend kasvagu omal maal ja saagu õigeks Eesti meheks. Siis pandagu tähele seda ääretu iseteadlikku kohta Ahlqvisti kirjas: kõige paremaid laulikuid on Oksanen! Oksanen — see on ju Ahlqvisti enese varjunimi! Nagu peagi näeme, satub ta selle eneseülüstusega uudishimuliku Reinwaldi eeskimbatusse. Seda lauset tsiteerib ka Ahlqvisti biograaf A. Sime-

⁵⁾ s. o. varjunimi.

lius⁶⁾. Olgugi et Ahlqvist juba 1844. a. peale varjunime Oksanen tarvitab, oli see nimi meil, vähemalt A. Reinwaldile, nähtavasti tundmatu.

Reinwaldi järgmine kiri on dateeritud ligi aasta hiljemalt — 2. II 1872. Kas ta ka vahepeal on kirjutanud, ei selgu. Kiri algab järgmiste tiitlitega:

„Auusale Professori herra Dr. A. Ahlqvistile.
Kõrgem sõber!

Toona saatsin Teile minust esimese väljaantud raamatu, Willandi Lauliku, kingituseks, kas olede ta kätte saanud? Meie Posti seadus keelis ära kirja ühes ligi saata.

Olede ta läbi vaatud siis palun mulle ütelda mis ta, nimelt Soome Eesti poliidika laulud tema sees väärt on. —

Trükmeister Gläser on väga palju trüki vigasi tema sisse jätnud, et küll neid hoolega sai parandatud. — —

Südamest soovin ja palun ma Teid et mulle üht oma laulu raamatudest näha saadakside. Ma saaks nägema missugused selle põhja ilma laulu kuninga laulud on, ja võiks sealt ehk ka mõnda märkust ja õpetust saada. Praegust ei tea ma mite kas Teie, Soome laulikud Sakslaste viisi seutud kõnes, või Eestlaste viisi Kalevi poea moodi oma laulud luuletade. Sellepöolest palun Teie käest pikemad nõu saada. Kui mulle oma laulusi saadade, siis andge ka teada mis nad maksavad. Ma kohe siis Teile raha käte saadan.

Meie Eesti Postimees rääkis üht Teie Zeitungist võetud kurblikku tüki Teie isamaa, Soome poliitika asjust: Normanmaakooli ära häävitamisest, Suure kooli tunni plaani muutmisest, trüki seadustest j. n. e. aga ei ütelnud k u d a need kõik sündinud. Sellepärast palun Teie käest pikemat otsust nende asjadest. —

Niisamuti palun teadmist mis Teie kuulam Zeitung meie raha aru järele maksab, kes tema Redaktor ja kust linnast välja annetakse. Peaks Teil Soomlastel üks Gramatik olema kes Eesti-Soome keeli, siis tahaksin üht omale osta.

Meie Eestlaste asjad paranevad nüüd Jumal tänatud! väga ästi. Kirjaliste Seltsi ja Villandi maakonna põllomeeste seltsi põhjus kirjad tulivad mineval kuul Peeterburgist ministri käest tagasi ja olivad ära kinnitatud. Need kaks tähtsad seltsi astuvad nüüd jälle eluse. Ka meie „Aleksandri kooli“ asi läheb oma soodu edasi: Mitmed sadad ja tuhanded rublad tulevad iga päe Eesti rahva käest koku. Saaks see kool õige pea jalule! Meil ei ole oma rahva seisusele jäädavamad kinnitust kui nime- tud kool, sest et tema sees meie Eesti meel ja keel pea valitsejad saavad olema. —

Peaks Teil mõni lühike isamaa laulu viis olema, siis paluksin seda nooti mulle ühes Teie keeli sõnadega saata, meie laulu seltsidele.

Neli, viis Teie lauludest on meie keeles trükitud ja väga ilusad. Nimelt on nende sees vaikne põhja ilma kõle vaim kuulda.

Kui palju Teie juba laulusi olede välja annud? Saavad ehk pea jälle mõned uued välja tulema?? — On Teie maal ka Põllomeeste seltsisi õige rohkestes?

Annaks Jumal et meie rahvas jälle võiks armastusega ühte sulada, nagu see ennemuiste olnud!

Vastastiku keele õpimised on selle tähtsa asja kõige õnsalikud toimetajad. —

⁶⁾ August Ahlqvist runoilijana, arvostelijana ja tyyliniekkana, 1914.

Palun et Teie mo küsimisi liiaks ei pane ja oodan nende peale üht head otsust. Palju tervist. Jumalaga!

Teie truu A. Reinwald.“

Kaasas on luuletis „Pool ringi“, mis ilmus hiljemini *Wil-landi Laulikus II*, 1875. Ja kirja allveerel: „Enesest praegu üles võetud (putre) saadan Teile kingituseks.“ Pilti kirjade juures ei leidunud.

Huvitav on teade, et juba a. 1872 olnud 4—5 Ahlqvisti luuletist eesti keelde tõlgitud. A. Anni bibliograafia soome tõlgetest Eestis (koguteoses *Tervitus lahe tagant*) teab nimetada ainult üht enne 1872 ilmunud laulu: „Mu meeles seisab alati“ raamatus *Eesti rahva 50-aastase juubelipiddo-Laulud*, 1869.

Nagu järgmisest, 13. III 1872 kirjutatud Reinwaldi kirjust selgub, on Ahlqvist talle veel vähemalt ühe kirja saatnud ühes päevapildiga. Reinwald nimetab teda nüüd „Kallis sõber“, ennast „Teie truu alam sõber“, ütleb, et on „kirja ja putrei“ kätte saanud, tänab ja rõõmustab: „Ma võin nüüd selle üle üsna uhke olla et kõige kuulsam põhja ilma laulik ka minu toas on kortenit võtnud.“

„Teie kiri ja putri jõudis just sel aeval minu käte tulema kui meie põllumeeste selts Villandis koos oli ja ma näitsin siis ka oma sõbradele. Kõigil oli sest väga hea meel et üht kõige kuulsamad venda oma liha silmadega näha saivad. Selaeal sai ka meie seltsis „Soomema“ üle kõnet peetud ühest meie õpetud mehest (C. R. Jakobson) kes suvel Teie maal reisimas käinud ja Teie rahva viisisi ja elukombid näinud. Ta kiitis väga kõrgeste Teie poliidika kui ka muid rahva elamise viise. Kõik meie seltsi liikmed kuulasid seda tähepannes ja rõõmuga kuida nende armsa vennade käsi käib seal kõrge ja külma isama nurgas. Ka oli C. R. Jakobson meile, kui seltsi auuliige, Teie Soomemaa kardi kingituseks läkitanud, mis meid väga rõõmustas. Ime aga kui iluste see karte on välja tehtud. Ei Sakslastel ega meil ole nii ilusad.

Teie laulu kirjasi ma väga sooviksin omale näha ja õpida, saade neid kudagi nõuga käte siis palun omale kõik kolm läkitada.“

Nii siis ei unusta Reinwald ikka uuesti peale käimast. Ahlqvist on nähtavasti kimbatuses. Muidu viisakal ja vastutulelikul professoril on ilmselt piinlik saata luuletistena neid, mida ta ise oli kiitnud parimaiks, ja ta puikleb. Kas Ahlqvist sellele kirjale vastas, on teadmata. 1½ aastat hiljemini, 5. nov. 1873, läheb Reinwaldilt uus kiri:

„Kaua aea tagant tulen tänä jälle Teie juttule ja loodan et Teie seda mite pahaks ei saa panema. —

Esmalt palun Teie käest teadmist kudas lugu Teie pool trükmeistrite poolest raamatute trükimise hinnad on ja kas ma võiks Teie läbi oma uut laulu Manuskripti kuhukile Teie linna trükita saata? — Minu sõber Dr. Kreuzwald soovib seda et mina oma laulud Teie maale trükita läkitaksin ja ütleb et seal hinnad palju odavamad olevad ning ka trük selgem ja parem. —

Tõiseks palun Teie käest teadmist kas oma laulusi Teie Zensuri käte läbi vaata võin saata? — Meie Saksa Zensurid ei taha sugugi kirju ega laulusi läbi lasta, mis nende meelelised ei ole. Olge siis nii hea ja saatke mulle sellepoolest sija teadmist! —

Ja siis veel palun Teie käest teadmist mittus Teie tehtud laulud ühte koku maksavad. Ma saadan siis raha sinna ja ostan omale nad ära. Mul oleks see suur rõõm Põhja ilma kõige kuulsama mehe tööd lugeda ja sealt mõnda õppetust võtta. Kui lubate mulle neid muretseda siis saadan raha just Teie kätte. Palun siis veel mõnda uudist oma maa ja riigi asjust kirjutada. Meie rahvas siin hakab Soome maad ja rahvast väga armastama.“

„Uus laulu Manuskript“, millest Reinwald räägib, oli *Wil-landi Laulik II*, mille ta 1875 laskis Viljandis trükkida. Nähtavasti ei olnud Ahlqvistil mahti või aega seda ärilist ülesannet täita. Arvatavasti ei saanud Reinwald Ahlqvistilt üldse enam vastust, sest selle kirjaga lõpeb Ahlqvistile vist tüütavaks muutunud kirjavahetus, saamata jäid vist ka raamatud, mida Reinwald endise visadusega nurub.

Ent mitte küllalt sellest tülitamisest: peagi ruttavad ka Reinwaldi vennad professorihärrale oma soove ja küsimusi esitama. Missuguste soovidega tema poole pöördi, näitab Jüri Reinwaldi kiri (nov. 1872):

„Mina kirjutän teile kül esimest korda ehk Teie kuulus nimi siin S a k k a l a s kellegil tundmata ei ole, siis palun teid minu alamal nime-
tud palvet mite täitmata jätta: Minu vanem vend Aado, keda Teie kirjade läbi juba tunnete, saab 21. Nov. oma 25 aastat jubeli pidama, aga et tema Teist kõige suuremat lugu peab, siis palun Teid südamest seks päevaks üht pisukest õnne soovimise kirja ehk laulu teha. Oh kuidas see teda rõõmustaks üht õnnesoovimist oma sündimise päevaks Kaljumaalt saia. Mina tahan seda asja salajas, ilma tema enese täadmata teha, seepä saatke kirja minu kätte Tarvastus. Ta olgu lühike kõne ehk laul, Soome ehk Eesti keele, kuidas ise tunnete.“

Kas härra Ahlqvistil kannatust ja huvi jätkus sellistki hõimu-soovi täita, on teadmata. Arvatavasti mitte. Sest A. Reinwald on peale seda veel Ahlqvistile kirjutanud, ilma et sellest seal juttu oleks.

Mõni aasta hiljemini kirjutab Ahlqvistile A. Reinwaldi teine vend „rahva kooliõpetaja“ Jaan Reinwald (25. XI 1877):

„Et minul Teie Soome kodumaalt ühtegi muud tutavat nime täada ei ole, kui Teie nimi, minu venna ja Dr. Kreutzwaldi kirjadest, siis võtan täna julgust Teile oma emakeeles seda sõnumiku kirjutada.

Nimelt olete Teie Soomlased oma Literatuura ja muu asjade poolest palju kõrgemas järjes kui meie Virulased ehk Eestlased, selleperast on ka Teie seltsid ja trükikoead palju kindlama ja tugevama põhja pääl. Meie isamaal on nüüd uuemal ael ka ju uus vaimuharimise virkus elule ärkanud; iseäranis laulu ja mängi kooride, veel enam aga näitemängide (teateri) poolest, mis iga haritud rahva juures kalliks peetakse. Näitemängide edendamiseks puuduvad meil aga tarvilikud raamatud, mille trükimine väljaandjatel sellepoolest väga vaene on, et neid väga väha ostetakse. Meie maa trükimeistrid tahavad ükski neid raamatuid oma pressi alla võtta, kes neile kahe ehk kolme aastaga mitme kordse kasu sisse toovad! —

Mina olen kaks näitemängi ümberpannud: F. Schillers Kabale und Liebe ja Turandot. Nende trükimise perast oleksin täada palunud, kas Soomlaste „Kirjalaiste selts“ neid mite oma kulu pääle trükkida ei võ-

taks; ehk mis Soome trükmeistrid ühe poogna eest 1000 eksempl. eest nõudvad.“

Edasi palub teatada mõne soomlase nime, kellega ta võiks kirjavahetuses olla; ta kardab, et Ahlqvistil ei oleks seks aega. Ka selle kirja vastus on teadmata.

Nagu näeme, sisaldavad need kirjad terve rea eluloolisi pisi-teateid Reinwaldidest, aga ka oma jao kultuuriloolist materjali. Need kirjad iseloomustavad paremini ärkamisaja tõelist vaimset palet kui ajast ettejäõudnud Kreutzwaldi, Koidula, Hurda või Jakobsoni kirjavahetused.

Liidan siia lõppu veel ühe inimliku dokumendi, mis mitte Reinwaldi sulest pole, mis aga samuti ärkamisaegsete majanduslikkude olude hingematvat kitsikust ja kultuuritaseme madalust tunnistab, seejuures aga väga iseloomulikult toleaegeid hõimuvahetekordi kajastab. See on noore A. Rennit'i kiri Soome Kirjanduse Seltsile 1883:

Südamlük palve kõige Soome suguvendadele.

Auustatud Soome Kirjanduse Selts!

Mina, teie kaugelt suguvend, tulen teie ette ühe väga suure ja südamliku palvega, palun siis et teie minu palvet tähele paneksite. —

Minu isa on ühe koguni veikesse ja kehva kroonu talu koha pidaja, mis aga vaevalt niipalju sisse annab, et oma pidajad toidab, seepärast ei jõudnud minu isa mind mitte rohkem koolitada, kui paljalt oma valla koolist läbi, nüüd pärast olen ma küll isi veel oma jõudu mööda mõnda täädust juure õppinud, aga ma näen ära et ma sell kombel ommeti kuigi kaugele oma eesmärgi poole ei jõua; kooli õppetust ei jõua ma ka milgi kombel saada sest selleks puudub mul raha, aga siiski on mull igatsus õppetuse ja vaimuharimise järele väga suur; seepärast võttan siin kartliku südamega kätte kord teie palvile tulla. —

Mu südamest auustatud ja armastatud suguvendad! ma palu väga, kui teil võimalik on siis aitage mind oma Kirjanduse seltsi poolest nattu-kene koolitada; ehk kui se mitte Seltsi poolest võimalik ei ole siis palun ma järele kuulata ehk on mõni auus suguvend kes mulle oma kuluga mõne õppetuse tunni anda laseb, kui mitte muidu siis paluge et ta seda ommeti lainu pääleegi teeks ja lainuga seni kannataks kuni ma oma kodumaalt abi saan siis tahan ma talle seda jälle tänuga ja auusaste kätte maksta.

Meie Eesti Kirjameeste Selts ja Põllumeeste Seltsid aitaks mind küll hea meelega, aga neil on enamiste kõigil omad Seltsi maead käes ehitada mis läbi neil rasked võlad pääl rõhuvad. Pääle selle on veel tervel Eesti rahval oma Aleksandri kooli ehitamiseks raha korjamine käsil ja õntsa esimehe C. R. Jakobsoni vaesed lapsed aitada, seepärast ei või ma praegu mitte omalt kodumaalt abi saada; aga kui minu koolitamisega juba hakkatus saaks tehtud siis saaks ma siit abi kaunis rohkeste.

Kui teil nüüd võimalik peaks olema minu palved täita siis palun ma saatke mulle mõni koppik reisi raha ja kutsuge mind ära Soome-
maale, sest sääll oleks mull palju tulusam õppetust saada kui kodumaal. — Mina olen küll juba 23. aastad vana aga ma arvan ma ei ole veel midagi ära õppima liig vana; ma oleks küll varemalt hakkanud kooli-õppetust nõudma, aga ma ei võinud seda mitte sellepärast et ma omast lapselikust tänust ja armastusest oma isad tahtsin teenida ja talle sellega

pisut minu kasvatamise vaeva ära tasuda. Aga nüid ei või ma enam midagi parata vaid ma pean ka oma tuleviku pääle mõtlema.

— Nenda teie Viruvenna südamlük palve!

Ma palun seda oma palved Soome Kirjanduse Seltsis läbirääkimise ala võtta ja otsust teha, ja siis mulle seda siin alamal seisva aadressi all kirjalikult täada anda. — Kirja palun ma, kui vähegi võimalik on siis Eesti keeles, ehk kui mitte, siis Saksa keeles kirjutada.

Palun ka et teie kusakil avalikus aealehes minu nime ei avalda.

Kui teie ehk sellega kahevahel olede et kas minul ka kuigi ergud vaimuanded on ehk olen koguniste tuima vaimuannetega siis olgu selle tunnistuseks et mina sellesama oma õppitud täadusest juba ühe luuleliku raamatu välja olen annud ja jälle mõne käsikirja kallal töös olen. Pääle selle olen ma ka mõne Eesti aealehe kaastööline kes iialgi minu kirju ei ole tagasi lükkanud.

Veel kord ütlen ma: Mu südamest armastud suguvennad! Kuulge, kuulge! minu südamlükud palved! —

Palun ärge pange mitte pahaks et minu kiri küllalt mõistlikult ja ilusasti põle kirjutud! teie teade ju mis minul puudub — õppetust!

Palju tervid veel kõigile suguvendadele!

Seda palub

Liivimaal,

Tarvastu kihelkonnas

3-tal Novembril

1883.

Teie

hariduse igatseja Viruvend

A. Rennit.“

See otse appihüüdev kiri kõneleb tugevast haridusenäljast, mille kustutamist takistab vaesus, nii et viimses hädas pöördutakse jõukama, õnnelikumais oludes elava venna poole, saamata sealtki abi. Too oli alles aeg, mil puhtisiklikkude abipalvetega üle lahe pöörduti, just nagu mõne eemalelava rikka sugulase poole. Ei ole aga teada, et neil isiklikel abipalvetel, mida oli muidki, kui siin esitatud, oleks olnud tagajärgi.

Meie tolleaegse ühiskonna madal kultuuriõhustik, enne kõike aga rahva kohutav vaesus olid tähtsamaks põhjusiks, miks meil käesoleva sajandi alguseni ei tõusnud tugevama kultuuriga kirjannikke. A. Reinwald ja A. Rennit on vaid kaks näidet kängujäänud andeist. Iseäranis A. Reinwaldi erksas vaimus ja andekuses pole kahtlust. Oleks tal olnud näiteks Koidula haridus, ümbrus ja võimalused.

Eks pane need ärkamisaegsed kirjakillud meid mõtlema, kui palju meie ometi sest ajast olemine edasi jõudnud, niihästi aineliste võimaluste poolest kui nende tõttu saavutistega eri kultuurialadel ja kui võrratult palju meile seejuures on tähendanud riiklik iseseisvus. Esitatud kirjad peegeldavad meie majanduse ja kultuuri taset esimese vaba sugupõlve ajal, seda võib igäüks ise kõrvutada ja võrrelda praegusega, mil elame kolmandat või neljandat vabamehe põlve.

August Palm.

Kirjanduslik ülevaade.

Richard Roht: **Vastsed rajad**. Romaan. Noor-Eesti Kirjastus. Tartus 1933. 185 lk. Hind 3 kr. 75 s.

Autor on selle kolmest eriosast koosneva raamatu nimetanud romaaniks, kuigi see sisuliselt ei vasta romaanimõistele. Ent oleme harjunud nägema romaanideks nimetatavat kõiki pikemaid ilukirjanduslikke teoseid, — jäägu siis sellelegi romaani nimi. Tegelikult küll see teos ei sobi ühtegi üldtuttavasse lahtrisse; kõige õigem ehk oleks nimetada seda pihtimuseks.

Kuigi vormilt ebatavaline ja näiliselt katkendlik, moodustab kolme ossa jagunev raamat ometi kooskõlalise ja sisemiselt ühtlase terviku, mille sisu võiks hinnata kahest vaatekohast: tegevustiku ja idee seisukohalt. Kui tegevustik jaguneb kolmeks võrdlemisi iseseisvaks osaks, siis ideestik areneb läbi kõigi kolme osa pideva otsejoonelisusega.

Sündmustiku üksikuid osi seob peategelase isik, kelle hinges toimuv eneseleidmise ja iseendast üle kasvamise protsess on välise tegevustiku tagajärjeks ja tulemuseks. Esimeses osas „Surnuaed“ saab hingeliselt unnikusse jooksunud peategelase apaatia esimese väljastpoolt tuleva müksu, mis äratav temas igatsuse kui mitte teotsemise, siis vähemalt liikumise järele. Sattunud autorile nii armsasse miljöösse — maanteele, metsa-avarusse, looduse-sülle, hakkab apaatiline norutaja raamatu teises osas „Metsatöölised“ vaimliselt virguma. Koos toibuva elutahtega ei ärka mitte üksi elujõud, vaid endine norutaja leiab mahti oma isiklikude murede kõrval nägema hakata ka kaasinimeste hädasid. Kolmandas osas „Soo-elanikud“ sünnib kaastundest a i d a t a t a h t m i n e ja tekib iha peatselt taas „siirduda maailma“, et katsuda seal seda tahtmist muuta tegudeks, otsides „uusi teid ja radu“.

Kuigi meie kirjandus praegu elab „eluläheduse“ hüpnooti all, on senini hämmastavalt vähe ideelisi järeltõlkeid tehtud eluläheduse-põhimõttele taotlevast ainekäsitlest. Roht rakendab „Vastsetes radades“ eluläheduse teatava idee teenistusse, mõtestab raamatu sündmustiku ja kingib lugejale ühelt poolt vaimlist silmaringi avardava elamuse, teiselt poolt rahuldava teadmise, m i k s loetud teos on kirjutatud, mis on sellega ütelda tahetud. Kui mitte teadlikult, siis alateadlikult otsib lugeja igas teoses selle olemasolu-õigustust mõne mõtte või tagamõtte näol; ja tõelist rahuldust võib anda üksnes see teos, millel on kindel vaimline selgroog ideelise probleemi ja selle lahenduse kujul.

Alles kandev idee annab sisule olemasolu-mõtte ning eluõiguse; nii on lugu ka „Vastsete radade“ sündmustikuga, mis on vägagi elulähedane nii peategelasesse endasse kui kõrvaltegelastesse puutuvais osades. Eriti kujuka pildi saame arvukaist kõrvaltegelastest, kelle kirjeldus on alati veenev ja plastiline. Roht oskab inimesi näha, oskab aga neid ka usutavalt kirjeldada, olgu nad siis tavalised metsatöölised, metsatööliseks saanud ulaharitlased, alevikehvikud või idüllilist elu elavad vanakesed väikeses metsatalukeses.

Kuna autor annab selgesti mõista, et ta peategelase all mõtleb isennast, siis tahaks uskuda, et „Vastsed rajad“ tähistavad temas endas toimunud uuestisündi. Kindlasti hoovab teosest mingit eneseleidmise, vaimlise virgumise värskust. See kajastub stiiliski, mis on rütmikindel, teataval määral metalselt napp. Lause on tihe, endassesulguv, mitte laiailupudenev.

Raamatu puudused? Häirivaim on autorit aina painav umbusk, et iga hingeline kogu kodumaal teab, kes on Richard Roht, tunneb tema eraelu ja on sellest huvitatud. Ilmaeagne enesepete: nii populaarsed eesti kirjanikud ei ole, ei ole ka tavaline väikeinimene nii väga huvitatud kaasini-

meste minevikust. Muude puuduste juures, mida hea tahtmise varal võiks leida, ei maksa peatuda, sest et raamatu voorused neid tunduvalt ületavad.

M. Sillaots.

Oskar Luts: **Tuulesellid.** Novell. Noor-Eesti Kirjastus Tartus 1933. 170 lk. Hind 3 kr. 60 s.

See teos pole just novell käibivas mõttes, vaid ennemini anglosaksi tähenduses, kus novelliks nimetatakse ka romaani. Tuulesellides kohtumegi kokkusurutud romaaniga minajutustuse intiimses, kergelt ja ladusalt vestlevas, följetonistlikus toonistuses. Seda praeguses olustikus aktuaalset teost võime alapealkirjastada tõlgendavalt: stseene operetist „Jaan Ennuki teekond pudrumäele ja piimajõe“ ehk: õpetlik lugu vaprast poisist, kelle ühiskondlik seisutus ja varandusetus koostusid esialgu ainult „nn. akadeemilisest haridusest“, võlgu omandatud, kuid tervest ja puhtast „püksipaarist“, „viisakast märkmikust“ ja „keemilisest pliiatsist“, positiivsemalt aga meeldimusest abieluhalistele, ilusatele, rikkastele ja ainsatele peretütardele, õigemini nende mitmemajaomanikest mammidele ja mammide „mõjukate sidemetega“ majasõpradele, lisaks — aga võib-olla kõigepealt — „peenest taktitundest ja suurimast intelligentist“ suhtumisis juba pudrumäele jõudnud vanemate sõpradega, kes ennast kahjustamata ja tüüsi tülitusega aitavad noormehe sooja sauna, siis lavale, siis ulatavad talle kätte viha, õpetavad lõppeks vihtlema „praegusaja ärielu kuumas leilis“, kuni upitavat ja õpetavat omakorda nad läbi vihtleb, ning mitte just liiga hellalt. Mingi eestikirjaline G il B l a s või B e l A m i, vastava pisiolustikulise või põhjamaise tagasihoidlikkusega, väga ajakohase probleemistikuga, sest mitte ainult üks või paar vaprat noormeest pole jõudnud või jõudmas haljale oksale, rikkusele, kuulsusele ja rippumatusse just Jaan Ennuki „peene“ taktitunde ja „suurima“ intelligentisiga.

Tuulesellide keskkonna ja tegelaste käsitus ilmutab autori lähedast inimestetundmist ja elukogemust, kodusolemist selles „maailmaelus“, mis ulatub häis perekondades päritud ja pärandatavast, tohutust ja aukohal asuvast vanast „puhvetikapist köögini“, „maitsekalt kaetud lauas“ „koheva voodini“, soliidsemas eas asjaosaliste hoolitsedes „seedimiskanali“ korraliku tegevuse eest puhkusel ja äritehingute eest töös, nooremail üllastudes „gümnaasiumi lõpetanud“ ilusa peretütre klaverivalssidega, tantsu-, kaardi-, postiljoni- ning abielu-ettepanekute partiidega, vaheldudes „mänguga läbi lille ja tumeda klaasi“, kinoga, india jogide ja kirjandusega koos aedviljakeediste ja marjamoosidega, vastavalt kooliõdede-sõbrannade ja mitut järku käekandidaatide eriharrastustele. Missugune võrratu valik portreesid kõige mitmekesisemas karikatuursuseastmes — piirsaid, täpsaid, elavaid ja elusaid!

See Lutsu lustlik või optimistlik seltskond pole sugugi nii operetlik, ilmsüütu, ideaalitu, vaid aina vastupidi: selles on palju tervet kehalist ja vaimset seedimist, ilusat, tarka ja tahtelist, graatsilist kiskjavalistu kuni julmuseeni, ning mitte enam teoorias ja ei-tea-mitmendat-kätt tõlkes, vaid otse rakenduslikke „blondi bestia“ eneseteostuse ideaale ning mõnususte, maitsengu ja valitsemise iha. Tammsaare T õ e j a õ i g u s e IV asjaosalistele on üksmeelselt ette heidetud liigset tumedust, kuid Lutsu Tuulesellide tartupärsed, olgu nimeliselt Tallinnas toimivad „isikud või kluustid“ pole sugugi heledamad. Ainult Luts esitab neid leplikumalt, humoristi heatahtlusega ja följetonisti seadumusest. Pereproua Johansonu truu abiline Annette välja arvatud, see „väike, rõugearmiline naisterahvas, selline kribu-krahu inimesenatukest, kes esialgu ei paista silmagi, kuid kel on seda virgemad käed-jalad ning rohkesti taipu pisi-keses linnupeas“, peale poeperenaise, kes mehe surma järgi pisut „mehkeldab“ ja „soputab sulgi“, kuid varsti taandatakse mõistliku ossa, on

Tuulesellide minakangelane, see „kohmetu ja paljas... raske öelda, kes“ peaaegu kõige ausam „eksemplar“ ses valimikus. Ajakohaselt tüüpne on peategelase naisvaste, habras ja õrn, ilus, tark ja valitsemis-suuteline Illy-Tillikene, see „sitke liaan“ nüüdisgeneratsioonist. Peale peategelaste veel selle nukuteatri niidetõmbaja, osav ja kogenud suur-äri-juht, „keegi Paali-nimeline ristmõistatus, kelles iga kahe minuti takka võis näha uut eksemplari“, „kord filosoofi, kord narri, sealsamas aga mitte kumbagi“, kelle „iseloomu oli tühendanud pikaajaline äritegevus“ nii plastiliseks. Siis mitme maja omanikust lõbus lesk proua Johanson, kes oskab „teha mõnusa ümmarguseks iga jutu, mis ähvardab minna pikale“, mõistab elada targu ja mõnusa mehelt päritud kinnistutega. Lisaks vilunud vennas ja „vana musketäär“ Kahar — ajalehetoimetaja ja „akadeemiline inimene“ oma sabakonnaga, ja palju teisi.

Oskar Lutsu kujundus Tuulesellides on selge, lahe, lihtis ja voolavalt edasiarenev, ühtlane algusest lõpuni. Kainestunud tundmusega, minajutustusele omase ligilähedusega iseloomustab autor oma häid tutvusi teriksõnades, lühilauseis, piiritleb vastastikuste kahekõnedega, suhtlustega. Pisikodanliku argoo tarvitus on evokatiivselt oivaline („joo oma kohvikest“, „siilesfinks“, „rabistan oma õrnemate tunnetega“, „ägisime ja pugisime“, „mehkeldasin ja soputasin sulgi“, „kohevil nagu kana, põsed peaaegu lõkendamas“, „ärritab söögikanalit“, „„Tubli!“ tõmbasin saba rõngasse“ jne.). Paiguti võib-olla on selle argoosõnastikuga liialdatud, nii et see evokeerib juba rohkem autorit kui tegelast. Samuti ei mõju tõhustavalt eelmisest sajandist pärit, läikelehoõrutud personifikatsioonivõtted, nagu „helineitsid“ ja „tuulesellid“ oma kõiksuguste toimingutega. Esineb köstrikooli stiilitunnuseid, nagu „on kirjutatud“, „Soodom“ j. m. Tundub veel nagu ebakõla kohati üsna tõsise sisustuse ja kergelt vestlevaks jääva, peaaegu lobiseva väljenduse vahel (lkd 41, 129/130, 30. lk. alates „Milline jõledus!“ ja edasi läbi kogu katkendi, veel lk. 13/14). Kui autor katsub leida tõsisemale sisule vastavat väljendust, kaldub või langeb ta ebapiirsasse tunnesklusse, sentimentaalsusse (lkd. 65, 113, 167 jm.). Ometi on följetonistlik vestlusstiil küllalt paindlik nii naljaks kui tõeks — autoril tuleks ainult enam valida ja kirjutada vähem käecharjumusega, rohkem sobimusvaistuga. Üldiselt ei varjuta need väikesed ja vähesed ebastused siiski kandvaid stiili- ja sisuväärtusi.

Osv. Kukkur.

J. Parijõgi. Külaliste leib ja teisi eesti muinasjutte. H. Mugasto originaal-puulõiked. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1933. 135 lk. Hind 1 kr. 75 senti.

See muinasjuttude kogu sisaldab 42 juttu, mille algmaterjal on võetud Eesti Rahvaluule Arhiivi kogudest. Juttude valikus on silmas peetud algkooli nooremast iga, ja selle raamatuga on tõesti meie algkoolide kirjavaras rikastunud ilusa raamatu võrra. Muinasjuttude kogusid oli meil ennegi olemas õige mitu, aga nad jätsid mõndaigi soovida. Enamasti on neis keel konarlik ja kirjaviis vananenud. Käesolev kogu on vaba neist puudustest: valik on laitmatu, keel on kaunis. Raamat esitab hulga senni tundmatuid muinasjutte. Muidugi kohtame seal ka niisuguseid jutte, mis näivad olevat tuttavad, aga need on siiski teisendid ja teises rõivastises.

Oleks eksitus arvata, et see on ainult lasteraamat. Veel huvitavamaks lugemisaineks on see vanadele, sest siin kerkib kirju kangana meie silmade ette tükk vana eesti vaimuilm. Oma iseloomult ei ole rahva loominguks esinev muinasjutt lastekirjandus. Ta ei ole loodud laste meelelahutuseks ega õpetuseks, vaid ta on täiskasvanu jutt täiskasvanule. Mitte noorpõlv polnud muinasjutu edasikandjaks, vaid vanapõlv. Kui need jutud käisid suust suhu ja elasid põlvest põlve, siis

sellepärast, et neisse on rahvas mahutanud osa oma hingest, et neis on peidus varandusi. Nii on meil siin tegemist esivanemate väärtusliku pärandiga.

Kui palju on selles kogus eesti omapäraseid jutte, kui palju on siin rahvusvahelist varandust? Sellele vastata saab ehk kogenud eriteadlane, aga see lähleb vahest temalegi raskeks. Enamik muinasjutte on sündinud mitmesugustes kohtades ja mitmesugustel aegadel, nii et tõesti raske on kindlaks määrata nende kindlat kodukohta. Vähe on neid muinasjuttude motiive, mis oleksid tundmatud teistele rahvastele. Vahe teeb jutu ümbertöötamise viis, temasse põimitud fantaasia ja jutu detailid. Kõne all olevas kogus on rida motiive, mis meil teiste rahvaste jutusfikust on hästi tuttavad, aga mille kohta ka meie omist muinasjuttudest leiame palju paralleele. Niisugusteks motiivideks võime pidada vaeslapse ja peretütre võistlust õnne pärast, karjapoisi kuningapojaks saamist, lihtsameelse venna õnne jne. Need motiivid on eestipäraselt ümber töötatud. Omapäraseks jooneks võib pidada julmusemomendi vähest allakriipsutamist, milline moment eriti saksa muinasjuttudes, ka väljalituis, silma torkab. Need muinasjutud lasevad lugejat rännata oma ilmastikus ja oma tuttavates oludes. Eesti kuningas tunneme ära jõukat talutaati, kes on varustanud end mõne mõisniku toreduseasjaga, nagu tõllaga. Jutus „Kuidas saunapoiss sai kuningaks“ peab kuningas metsas üksi jahti, eksib metsa ära, leiab seapõrsa, kes kõneleb inimese keeli ja lubab kuninga metsast välja juhatada, kui see võtab ta oma lossi kaasa. Kuningas mõtlebki: „Imelik on küll seapõrsast lossi viia, aga olgu peale — on tütrele asjaks, millega mängida.“ Tütrel on seapõrsast heameel, viib põrsa kohe oma tuppa, annab talle süüa, ja nad hakkavadki ühes elama. Kuningatütar mängis seapõrsaga päevad otsa, andis talle süüa oma kausist ja tegi oma tuppa magamisaseme. Eks ole siin tegemist jõuka talupojaga aastat 60—70 tagasi, kes ei hābenenud talvel noori loomi külma käest laudast elutuppa toomast? Niisamuti omapäraselt läbi töötatud on ka teised motiivid. Pāris üllatusena tundub jutus „Seitse venda ja seitse öde“ Simsoni ja Delila motiiv. Hall vanamees omandab nõiduseteel noore neiu naiseks. Pikapeale saab noorik teada, et vanamehel ei olegi südant, vaid et see on peidetud kuhugi mujale. Nüüd hakkab noorik vanamehelt saladust kavalusega välja meelitama, mis tal õnnestubki. See muinasjutt on omapärasemaid. Oleks huvitav kuulda asjatundjatelt, kas see motiiv on päritolult heebrea oma või on ta sinnagi mujalt sisse rānnanud, ja millistel teedel on ta lõpuks jõudnud Eestisse. Piibli kaudu küll vaevalt, sest mõlemate detailid seisavad üksteisest väga kaugel. Ristiusust näib olevat pärit ka see motiiv, et uss kardab ristimārki.

Jutud näkkidest, haldjatest ja ussidest on teisendite järgi juba laialt tuntud. Nad on ligidalt seotud eesti usundiga. Neis lugudes kajastub tugevasti inimese ja looduses elutsevate vaimude ühetaosuse ja samavāarsuse tunnetus.

Rahva hinge tundmaõppimise seisukohalt on eriline vāartus neil juttudel, milles peegelduvad rahva kõlblad nõuded. Seesuguseid jutte on käesolevas kogus tosinu ümber. Ei ole raske koostada neist vanaeegse eestlase kõlbluse „kümnet kaskju“. Aita vaest ja santi. Ära varasta, ära vannu. Ole lahke külalistele: „Kes külalistele annab, sel pole iialgi puudust, sest külaliste osa on ju ka loodud.“ Töö ajab nälja majast. Olge kokkuhoidlikud: „Iga kord, kui söönud olete, lakkuge lusikad ilusasti puhtaks, ja leivaraasukesed, mis üle jäänud, pange targu kõrvale.“ Kes töötab puhkeajal, laupäeva õhtul või pühapäeval, selle töö ei õnnestu. Otsi tööd, mis sinule kohane, sest ühe õnn on seotud põllutöoga, teisel kauplemisega. Ülekohtuga omandatud varandus ei too õnne. Need ja teised sarnased kõlbla elu nõuded ei ole formuleeritud

käskudeks ja abstraktseteks formuliteks, vaid neile on antud jutu kuju. Need on jutud sellest, mis on kuri ja mis on hea. Nende motiiv on lihtne: kuri sünnitab kurja ja headus head. On saladuslikke võime, mis inimese häid tegusid tasuvad ja kurjust karistavad. Kõik see sünnib juba siin maailmas ja inimese eluajal. Elu sealpool hauda ei etenda eesti kõlblas maailmavaates osa. Eestlase kõlbla elu käskudest paistab igalt poolt primitiivne utilitarism vastu. Aga niisama utilitaristlik oli kogu tolle aja kõlblus ja ka ristiusk oli läbi imbutatud utilitarismist ja praktilisest materialismist.

M. Raud.

Eesti kirjandusajalugu tekstides. Toimetanud G. Suits ja M. Lepik
Esimene osa. Akadeemilise Kirjandusühingu toimetised IV. Akadeemilise Kirjandusühingu kirjastus Tartus 1932. 159 lk. Hind 3 kr. 50 s.

Kirjeldamise ja ümberjutustamise kaudu ning harvade tekstinäidete varal on eesti kirjandushuviline lugejaskond senini võinud tutvuda XVII ja XVIII sajandi kirjandusliku pärandiga. K. A. Hermann, T. Sander, M. Kampmann, V. Ridala on lähendanud, üks rohkem, teine vähem õnnestunult, kaugeate sajandite vaimule seda nüüdisaja lugejat, kellel pole kergeid võimalusi juurde pääseda raamatukogude haruldistele — algdokumentidele.

Aga muidugi ei suuda algmaterjali lugemist täiesti asendada ükski kaudne tutvustus, olgu viimane ükskõik kui hästi valitud kätes. Seepärast ongi viimaste aastate kestel üha kasvanud nõuded käepärase valimiku järele vanemaist tekstidest, kuna liiatigi meie koolideski ikka rohkem ja rohkem edasi on mindud raskuspunkti asetamises kirjeldamiselt ja refereerimiselt otsesele teoste tundmaõppimisele. Neile nõuetele vastu tulles on Akadeemiline Kirjandusühing möödunud aastal välja saatanud G. Suitsu ja M. Lepiku toimetusel esimese osa „Eesti kirjandusajaloost tekstides“, valiku XVII ja XVIII sajandi kirjanduslikult arvesse tulevaist teoseist.

Meie kitsad olud pole kahjuks lubanud seda, et vanemate tekstide avaldamist oleks võinud kohandada nende tekstide võimalikkude kasutajate eri kategooriaile. Ei ole saadud ainumääravalt silmas pidada ei ülikoolis eesti kirjandust õppivate üliõpilaste tarbeid ega keskkooli kirjanduspedagoogilisi vajadusi, mitte ka laiemat publiku kirjandusajaloolisi huvisid. Teadliku kompromissväljaandena on aga siiski esiplaanile nihutatud ülikooli-kursuse nõuded ja lepitud keskkoolidesse pääsemisega õpetajate, mitte õpilaste käsiraamatuna. Tavaline kirjandusesõber aga peab vaevaks võtma end harjutada tekstide teadusliku reprodutseerimise kombega. Kuid hoopis riivamata pole jäänud selles kompromissis ka eelistatud kategooria, kirjandusajalugu õppivate üliõpilaste huvid, kes kahtlematult ühel või teisel juhul vajavad tekste pakutust laiemas ulatuses ning seetõttu edaspidigi sunnitud on kulutama niigi juba kulunud haruldisi.

Kolmest eri osast on kokku pandud „Eesti kirjandusajalugu tekstides“: peale tekstide pakub ta kirjandusajaloolisi märkmeid esitatud näidete ja autorite kohta, samuti ka üldise ülevaate kirjandusajaloolisest tagapõhjast. Viimane, G. Suitsu sulest, käsitleb vaimuelu ja selle eeldusi kuni G. Müller'i jutlusteni, s. o. ajani, millest leidub tekstiosas esimene näide. Sel kombel tekstide kaudu selgub pilt täiendub kaudses esituses kuni esimeste suleharjutusteni eesti keeles. G. Suitsu ülevaade antud piirides on muidugi paratamatu, aga rohkem kui soovitav oleks olnud selle jätkaminegi XVII ja XVIII sajandi ulatuses, et tekstides väljenduvaid ja lõpposas kirjandusajaloolisid märkmeid puudutatud üksiknähtusi siduda tervikuks. Mäletatavasti oligi nii kavatsatud teose alga-

tamisel, millegi pärast on aga hiljemini — raamatule kindlasti kahjaks — sünteetilise üldülevaate piire kitsendatud.

Pea-osa ses teoses moodustavad muidugi tekstid ise. huvitavad mitte ainult kirjandusajaloolasele, vaid paiguti oma inimlikus lihtsuses ja otsekohesuses (nagu näit. mõned kohad Jeruusalemma hävitamise kroonikast) isegi moodsa maitsega lugejale, kui see aga end segada ei lase minevikulisest õigekirjast ja sõnastuslaadist. Esmakordselt meie kirjandusekäsitluses on siin rakendatud valjult teaduslikku tekstikriitilist tehnikat ajakaugete teoste taaselustamisel. Muutumatult, ainult trükivigu ja kirjutuse-eksimusi õiendades on edasi antud dokumendid kunagisest kirjanduseharrastusest. Joone all on selgitatud lugemist raskendavaid sõnu ja mõningaid sisulisigi küsimusi. Igatahes pakub tehniline aparatuur oma üksikasjalisuses hea eeskjuju võimalikele järgnevaile tekstiväljaannetele ning tähendab ses suhtes suurt sammu edasi meie kirjanduseuurimises.

Agaga ootamatult palju uut pakuvad meie kirjandusajaloolale ka raamatu lõpus leiduvate kirjandusajalooliste märkmete kokkusurutud read. Sellises tekstiväljaandes nagu „Eesti kirjandusajalugu tekstides“ oleksime leppinud ka ainult olemasolevate uurimuste lühikese kokkuvõttega (nõnda on talitatud enamail juhtudel näit. „Eesti Biograafilises Leksikonis“), tegelikult on aga eesolnu kriitiliselt, isegi ülikriitiliselt uuesti läbi proovitud ja õige mitmel korral hoopis auite andmetega täiendatud. On val-

gustatud mõne teose algupära (näit. Heinrich Göseken'i „Nuhdt Jumla Armo kihtkem“, lk. 135) või selgitatud meile jõudmise teid („Jeruusalemma Linna hirmsast Ärrahäwitamisest“, lk. 139). Mõne autori hinnangus on asutud tublisti erinevaile seisukohtadele võrreldes seniste üldmaksvate vaatekohtadega: on varustatud näit. Hornungi' osa uuendatud kirikukeele makspanijana rea küsimärkidega ja on antud Adrian Virginus'e teenetele senisest suurem tähendus. Isegi senini kahe silma vahele jäänud tekstede on M. Lepiku hoolikad otsingud toonud päevavalgele: idüllilise karjastelaulu „Toomas ja Liso“ (lk. 84 ja 150) avastamine „Ehstländische poetische Blumenlese“ saksakeelse materjali vahelt on seda väärtuslikum, et see näide liiatigi pisutki aitab lühendada ligemal poolesajandilist tühikut eesti kirjanduse arenemises pärast piiblitõlke ilmumist 1739.

Käsu Hansu nutulaulu kohta leidub üldsusele tundmatuid uurimusi Tartu Ülikooli kirjandusajaloo seminaritööde hulgas, ning muu seas on seal lähemalt selgitatud ka selle kodumaisele ainele tugineva ajaloolise laulu sidevust Jeruusalemma linna ärahävitamise looga. Kuid sealseist uurimisist ega käesoleva tekstiraamatu märkmeist ei nähtu, et võrdlust oleks toimetatud ka saksakeelsete värsivormiliste kirjeidistega Jeruusalemma kurvast lõpust. Säärasediki on nimelt olemas ja vähemalt üks selline, Hans Rogel'i värsistus Josephus Flavius'e järele „Von der Zerstörung der Stadt Jerusalem“, ilmunud Erfurdis 1602. a., on kunagi puutunud allkirjutanu kätte. Võib-olla poleks hoopis asjatu selleski suunas otsinguid korraldada ja võrdlusi toimetada.

Mõnel juhul on aga toimetajate ülikriitiline suhtumine vahest siiski liigne. Eberhard Gutsleffi' autorsuses kahelda pole vist mingit veenvamat põhjust, kui küsimus puutub nendesse A. Thor Helle grammatika lõpus ja nn. „Hanso ja Mardi jutus“ leiduvaisse kahekõnedesse, mille sisuks on õpetaja kõnelus hukatavate roimaritega. Tekstiraamatu koostajaist palju vähem skeptiline nende ridade kirjutaja lepiks küll täiesti A. Thor Helle grammatika eessõnas toodud tõendustega, kuigi seal kõnesolevate tekstide puhul ei näidata just otse näpuga Eberhard Gutsleffile. Lõpliku selguse must valgel aga võib anda üliuskumatule muidugi kahekõnedes käsitletud roimaprotsesside aktid ühes väljaselgitamisega, kes Tallinna pastoreist neil juhtudel hukkamõistetuteile jagas viimast troosti. Et

aga A. Thor Helle grammatika „Colloquia Esthonica“ ja „Hanso ja Mardi jutt“ tervikuna on kollektiivse töö tulemuseks, see on mõistagi väljaspool kahtlust.

Ülikriitiline meel on aga hea küsimuste asetaja, probleemide kergitaja. Ja tõepoolest saabki tekstiraamatu nappide märkmete autor ruumivahesuseski küllaltki mahti küsida ja uusi uurimisprobleeme esitada. Tõuget edasiuurimiseks annab see kahtlematult.

Üldiselt selgub aga poolt- ja vastuväitlevate mõtete üleskerkimises „Eesti kirjandusajalugu tekstides“ teoseks, millele meie senises kirjan- duseuurimuses pole ligilähedalegi võrdset kõrvale asetada.

Oskar Urgart.

Albert Saareste: Die Estnische Sprache. Akadeemilise Koopera- tiivi kirjastus Tartus 1932. 56 lk. + kaart. Hind 1 kr.

Juba aastakümneid on olnud suurt vajadust ajakohasest ülevaatest eesti keele kohta. Vajadus oli muutunud eriti teravaks aga just nüüd, kus on alati tarvis esitada autentseid ning veenvaid andmeid kas tea- duslikus või propaganda mõttes. Senini on väljaspool Eesti piire auto- riteetse pea-alglahtena tarvitatud *Wiedemanni* teoseid, mis on küll laiaulatuselised ning asendatamatud, kuid esindavad ometi üksnes omal ajal kõneldud, praegu hävivat, kirjut murdepilti. Hiljemini kujunenud kultuursel eesti kirja- ja ühiskeel pole olnud mingisugust kättesaadavat kokkuvõtet. Hädaga on peatud appi võtma igivana *Hupel'i*tki, mida kõiges tõsiduses on alles paari aasta eest teinud keegi tunnustatud Tšehhoslovakkia keeleteadlane. Sellega on siis prof. *Saareste* üri- tus juba niisugusena eriti kiidu- ja tänuväärt. Nagu raamatut lehitse- des ilmsiks tuleb, pole see üritus ebaõnnestunud sisuliseltki.

Enne kui on asutud otse aine juurde, on toodud asjalik seletus eesti keele kuuluvusest ning sugulusest, eestlaste arvust ja eesti rahvas- tikust. Viimasest on lisatud ülevaatlik kaart, mis märgib üksikasjaliselt muulaste asulad. Olgu siinkohal üldiselt öeldud, et Saarestel on kaar- did ja tabelid väärikalt: tugevaks küljeks, mis kõnelevad enamasti palju selgemat keelt kui mõningad pikad harutlused kuskil mujal. — Edasi järgneb eesti keeleuurimise ajalugu *Köll'i*st meie päevini ja ülevaade eesti keele arengust, mida XIII sajandist alates võib dokumentaalselt dateerida. Tähelepanev on väide, mille järgi on enamik eesti murdeid sünenenud XVII ja XVIII sajandil. Olemasolevaist murdeist on toodud näidetekogu. Näiteks võetud sama muinasjutt ei ole üksnes leksikaalselt kaetud vastava murderüüga, vaid silmas on peetud lausehitustki ja muid spetsiaalseid nüansse. Esimesena on toodud eesti ühiskeel tähtsaima murdena. Et Saareste on parim eesti murrete tundja soome-ugri keelte uurijate peres, võib täie usaldusega vastu minna tema näidetekogule.

Eesti keele ehitus on saanud otstarbekohase karakteristika. On väga rõõmustav, et eriti on rõhutatud kestust ja pikkust, mis on tõesti iseloomustavaimaid nähtusi eesti keeles, mida aga ei ole senini küllalt esile tõstetud. Eesti keel on kultuurkeelist kõige enam arenenud ja tüü- pilisim kestuskeel. Kestus on rahvuslikemaid ja iseloomulikemaid külgi meie keeles, mille tajumiseks ja edasiandmiseks oleme arenenud enam kui muud rahvad (muidugi mitme teise keele eluavalalduse mõjul). Indo-euroopa keelte kõnelejail on otse uskumata kujutella niisuguseid värvinguid, mis on eestlasele kõige algelisemaid igapäevaseid piasjasu.

Ülevaade üksikuist häälikuist on tehtud foneetilisest ja fonoloogi- lisest vaatenurgast. Viimane vaatlusviis on uudisnähtusena eesti ja va- hest kogu läänemere-soome keeleteaduses. Prahast lähtuv fonoloogiline keele käsitlusviis (vt. „Eesti Keel“ 1932) on alles sünnile järgnenud ast- mel, kuid ometi sedavõrt tähelepanev ning oluline vool keeleteaduses, et seda ei või kahe silma vahele jätta, liiatigi veel hüljata. Eesti keele alalt

aitab fonoloogia selgitada palju nähtusi, mida muidu võib üksnes niitada.

Puudutatud on veel laensõnu, risti-, sugu- ja kohanimesid. Teose lõppu on rikkalikult lisatud lähtekirjandust, mille tõttu on raamatu väärtus veelgi tõusnud. Lisana on ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi tegevusest vastava kaardiga murdeuurimiste kohta.

Meil on harilikuks kombeks, et retsenseerimiseks võetakse raamat siis kätte, kui sellest saadakse tingimata midagi maha teha. Käesolev teos ei võimalda retsenseerijale seda löbu. Saareste on vähesesse ruumi kokku surunud palju tõhusalt head, mida kahjuks ei või öelda kõikidest sama sarja väljaannetest. Saarestel on olnud iga lause kindlasti kaalutud, enne kui on lastud sulel joosta; temal pole teaduslikku viha või romaniseerivat üfeloosulikkust agarust, ent alati veenvat tõsiasjalikkust.

Paarist pisiasjast ei taha allakirjutanu ometi mööda minna, enne kõike sellepärast, et oleks võimalik lisada omi isiklikke arvamusi.

Lk. 25 on öeldud murrete A-rühmast, et selles valitseb tugev rootsi mõju. Võiks lisada, et Saaremaal on seda vaid tükati. Kohati on Saaremaa imestatavalt vähe alistunud rootslusele, vastu igasugustele lootustele ja oletustele.

Lk. 26 on eesti ühiskeeke tekstis pandud sõna-alguline *h* sulgudesse, sellega öelda tahtes, et *h*-d võib hääldada ja jätta hääldamata. Samast asjast on juttu 33. lk-l, mille järgi *h* on üksnes ortograafiline võte ega leia hääldust ühiskeeles. Sõnaalgulise *h* matus rahvusvahelisuse ees oleks võinud olla palju kategoorilisem. Kindel veto niisuguselt eesti keele autoriteedilt, nagu on prof. Saareste, aitaks tunduvalt kõrvaldada hääldusanarhiat, mis sunnib paljusid kokku võtma viimast jõudu, et mõne õpetaja nõude päraselt öelda kas või: *hääd hööd*. Meil pole vähimatki põhjust lohistada põlvest põlve edasi seda prepareeritud häälduskadaavrit, liiatigi et elustusksed on lähtunud peamiselt võõraste poolt. Ei maksa ka kokkuda niisuguste lapseliste väidete eest, nagu oleks *h* ärajätmine harimatuse tunnusmärk. Viimane arvamine on võinud meil lähtuda üksnes inglise keele kooliaabitsaist. Olleme loomulisel teel õppinud ära jätma sõnaalgulise *h* hääldust, ent tarvitama ometi vastavat kirjamärki mitmel olulisel põhjusel. Miks ei peaks jätkatama seda selget teed? See ei tee eesti keelt sugugi „ebafoneetilisemaks“, kui ta on või oleks muidu¹⁾.

Lk. 33 järgi on *v* helitu alguga absoluutses alguses. Katselisfoneetilised katsed ja subjektiivne uuriminegi eri isikute juures on osutanud sama nähtust ka *l*, *r*, *m*, *n* kohta. Helitus algul võib sageli nii suur olla, et kõrvgi kuuleb selget *h*-d: *hlind*, *hrind*, *hmaa*, *hniid*. Seisame huvitava häälikumuutuse tekke ees, mis mõnes keeles (norras) on aja jooksul läbigi läinud. Enne kõike lääne-eurooplasile määratud teoses oleks pidanud lähemalt seletama eesti *a*, *ä*; *e*, *e*; *o*, *õ*; *ö*, *õ* hääldusnüansse ja pika ning lühikese hääliku omavahelisi suhteid.

Suurim puudus raamatul ei olene prof. Saarestest, vaid kirjasta-

1) Eesti keeles sõna-algulise *h* hääldamata jätmise küsimus on kahtlemata olulisem, kui et seda saaks ja tohiks lihtsa otsustamisega ühiskeelest kõrvaldada. Kõrvaldamise *k a s u k s* ei oleks midagi kaaluvat ette tuua, küll aga selle *v a s t u*. Teame ju, et sõna-algulise *h* hääldamine 1) on rahva seas murdeti püsivalt tarvitusel, 2) on meie ühiskeeles küllalt kindlasti valitsemas, 3) on meie sugukeeltes täiesti esinevas, 4) on meie koolilises õpetamises möödapäästamatu, kui ta esineb must valgel, 5) aitab meie keeles ühe osa homonüümie lahuse hoida; 6) on kahtlemata nõutav sõnaalgulise *h*-ga esinevates rahvusvahelistes sõnades, mille lahushoidmist *h*-ga algavaist eesti sõnust oleks aga mõttetu ja täiesti võimatu kogu keeletarvitajaskonnalt nõuda.

J. V. Veski.

jast. Akadeemiline Kooperatiiv näikse sarja, kuhu kuulub Saareste teos, kavatsevat ainult saksakeelsena või vähemalt saksa keelega esikohal. See on halb üritus rahvuslikus akadeemilises peres. Sellega taotakse relvi iseene vastu. Miks ei oleks sama sari võinud tekkida meile neutraalsemais ning rahvusvaheliselt tähtsamais keelis?

Lõppsõnana „Die Estnische Sprache“ kohta olgu öeldud, et see ei too uut valgust eesti keele kohta üksnes välismaile, vaid on vajaline käsiraamat ka kodumaal.

Paul Ariste.

O. S. Marden: **Edu saladus.** Tõlkinud O. Treu, redigeerinud G. Vahrborg. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1933. 148 lk. Hind 2 kr. 75 s.

Siin sõnavõtja ei ole õpetatud kasvatusteadlane, kuid ta on üks neist, kes enesekasvatuse kirjanuse kohta omab ammust huvi ja vajadust, kes seega on üks neist, kellele käesolev raamat just on määratud. Enesekasvatuse kirjanuse tarvitajal on aga õigus arvamust avaldada, kas mingil temale määratud raamatul on küllaldast rakendusväärtust, kas ta on eluvajaline ja seega õnnestunud.

„Selle raamatu eesmärk on näidata noorsoole ja kõigile muudele inimestele õilsa iseloomu ideaale, seletada omadusi, mis on tingimata vajalised suurte tegude kordasaatmisel“, öeldakse eessõnas. Eeskätt püütavat siin avastada suurmeeste „saavutuste saladust“. Ühtlasi on raamatu ülesandeks tõestada, „et suure edu saladus seisab alati püsivas meeiekindluses ja tõsisel jõupingutuses, ja märkida, kui väikesed, viletsad ja igapäevsed on suurem osa inim-elusid sellega võrreldes, mis nad olla võiksid“. Nii siis sihib see raamat elu intensiivsustamisele, inimese vaimsete, moraalsete ja kehaliste jõudude maksimaalsele väljaarendamisele. Kahtlemata on ameeriklasil töö ratsionaliseerimise ja elus edasijõudmise alal täielik õigus meid õpetada. Need põhimõtted, mis siin seatakse inimeste isiklike saavutiste ja üldse vaimuelu ideaaleks, on ju ka majanduselu ideaalid, mis on ameeriklasile omasemad kui ühelegi muule rahvale. Kindlasti on ka O. S. Mardeni õhutavail, sugereerivail raamatuil viimaste aastakümnete jooksul olnud oma tubli osa Ühendriikide noorsoo kasvatamisel seks haruldaselt energiliseks ja läbilõovaks rahvaks, nagu teda tunneme tänapäev. Mardeni raamatud on levinud üle maailma ja on täitnud kõikjal sama missiooni. Kahjuks hakkavad ta teosed meile saabuma alles siis, mil nad juba küljes kannavad vanemistunnuseid.

Mardeni raamatu põhijaotus tugineb eeskätt eetikale. Raamatu eri peatükid kannavad pealkirjadena kõige hinnatavamate vooruste ja hüvede nimetusi, nagu töökus, ausus, julgus, enesevalitsemine, otsustavus, püsivus, tervis, puhtus, koduarmastus, kusjuures tuuakse rõõbiti positiivsete eksemplitega ka negatiivseid. Materjaliks tarvitatakse näiteid silmapaistvate meeste ja naiste elutarkusest, töö- ja eluviisidest, saavutisist. Siin on Salomon'i, Seneca, Ruskin'i, Lincoln'i, Goethe, Washington'i, Edison'i, Napoleon'i, Dickens'i, Canova, Shakespeare'i, Moltke, Hannibal'i, Voltaire'i, Gladstone'i ja lugematute muude suurte inimeste mõtteid ja tegusid. Igalt on võetud ta iseloomulikum omadusi, üllam karakterijoon, hinnalitem voorus, imesteldavam saavutus. Neist ülimate vooruste näiteist sünteseeritakse ideaalinimene, mingi eetiline üli-inimene.

See elust võetud ja osavalt põimitud ainek teeb Mardeni „Edu saladuse“ põnevalt loetavaks teoseks, mis ei jäta vaimustamata eriti noori lugejaid. Mitte ilma põhjuseta pole Mardeni raamatud saavutanud ülemaailmse levingu.

Kuid nagu tähendatud, on teos juba mõneski suhtes vananemas. Seda oleks tulnud redigeerimise teel noorendada. Raamatu esilehelt leiamegi redigeerija nime, tema tööst pole aga muud märgata kui üsna mõistlik saatesõna teose eesotsas. Redigeerija oleks pidanud maha raspedama teose moralistlike kändi ja liigliha, kärpima vananenud kohti,

väheilmekaid väiteid, aina Ameerika oludes arusaadavaid näiteid jm. Tõlkija on ka visalt rippunud originaali sõnastuse küljes, mis on aga populaarteaduslikus teoses tarbetu, selle asemel, et mõttekäike võimalikult selgemalt ning reljeefsemalt edasi anda. Raamat oleks kindlasti saanud mõjuvam, kui seda $\frac{1}{3}$ või koguni $\frac{1}{2}$ võrra oleks kärbitud, säilitades vaid seda, mis meie ajale veel midagi ütleb ja meie vajadusile vastab, ülejäävat osa aga hästi tihendades ja eestipärastades.

Sellest hoolimata on raamat vajaline ja väärtuslik ja aitab loodetavasti mõjuvalt kaasa vaimlise pinge, eetilise heroismi tõstmiseks meie noorpõlves.

August Palm.

Õpiringide kavad.

G. P u u: Kodanikuõpetuse õpiring (nr. 4); A. Ü k s i p: Lavakunsti õpiring (nr. 5); V. K u p f f e r: Majandusteaduse õpiring (nr. 6); G. V o i t k a: Tulumajapidamise korrastuse õpiring (nr. 7); A. P r i m a: Aiandus ja mesindus (nr. 7); A. J u h a n s o n: Põldtaimkasvatuse (nr. 8); A. J u h a n s o n: Maaparandus ja heina- ning karjamaa-kultuur (nr. 11); A. M u u g a: Eesti loomakasvatuse (nr. 10); Eesti kirjanduse algkursus (nr. 12) — Eesti Haridusliidu kirjastus Tallinnas 1932, 1933.

Et otsustada, kui hästi need kavad suudavad täita oma ülesannet — sisustada õpiringide tööd ja näidata ringist osavõtjate eneseharimistungile ja teadusehimule õiget suunda, tuleks kõigepealt selgusele jõuda, missugune õpiringide korraldus on meil senini elujõulisemaks osutunud ja töötab püsima jääda. Selleks vajalikke andmeid olen hankinud isikult, kes seisavad õpiringide tegevusele väga lähedal ja keda seepärast võib usaldada.

Käesoleval ajal teotseb Eestis umbes 90 õpiringi. Suurem osa neist on üldhariduslikud; ringid eriküsimuste harutamiseks (näit. põllumajanduse alalt) pole senini suutnud laiemat poolehoidu võita. Selgesti on õpiringides ilmnenud huvi seltskondlike, maailmavaatelist, kirjanduslike ja teaduslike küsimuste vastu, teataval määral ka aianduse ja mesinduse alal. Ekslikuks on osutunud vaade, nagu huvitaksid maainimesi eeskätt põllumajanduslikud alad. Tuleks ligemalt selgitada selle nähtuse põhjusi, kuid nähtavasti pole tähtsusetu ka mõne õpiringi juhi arvamine, et igasugused instruktorid ja konsulendid on sea- ja naerikasvatusest juba niipalju rääkinud, et inimesed on sellest tüdinud.

Väga iseloomustavaks jooneks meie õpiringide koostises on noorte ülekaal: kandva osa moodustavad 6-klassise algkooli lõpetajad. Samuti on juhtideks enamasti algkooliõpetajad nooremast põlvkonnast. Vanemaist inimesist on õpiringidesse koondunud ainult need, keda rohkem huvitavad vaimsed küsimused, kuna need, kelle huvid ei küüni kaugemale põrsakestest-tallekestest, jäävad loomulikult õpiringidest eemale.

Õpiringide töö piirdub tavaliselt töö-koosolekute ja kodusel töötamise ja ettevalmistuse võimalused puuduvad peaaegu täiesti, välja arvatud ilukirjanduse lugemine. Meie oludes on see nähtus arusaadav ja õpiringide juhid peaksid seda arvestama. Järelikult pole õpiringides hästi läbiviidav laiaulatuseliste teemade käsitus, mis nõuaks rohkem aega ja tööd, kui see võimalik on paaritunnisel töökoosolekul, sest küsimuse poolelijätmine järgmise koosolekuni ei ole soovitatav.

Samuti pole õpiringidele kohased tavalised kooliõpetuse meetodid ning loengud ja nende passiivne kuulamine. Ka ei suuda mõnelt poolt, välismaa eeskujul, soovitatud referaadid küllaldaselt rahuldada noorte edasiharimistungi. Kõige rohkem võiks saavutada eesmärgi isetegeva, individuaalse tööviisiga, mida senini kahjuks väga vähe tuntakse. Õpiringide juhtidel tuleb selle tööviisiga põhjalikult tutvuda.

E. Kupja „Õpiringide“ arvustuse puhul (vt. „Eesti Kirjandus“ 1932, nr. 6) juba põhjendasin ligemalt mõtet, et õpiringide kavades ei või paljalt kooli-õppekavu matkida, vaid et õpiringides tuleb valida ainet peamiselt osavõtjate huvide piirkonnast, mis jällegi on ainult indivi-duaalse tööviisiga teostatav. Üksikküsimuste üldine kokkuvõtte teatava süsteemi ja ülevaate saamiseks on aga õpiringi juhi olulisemaid ülesandeid. Need põhimõttelised seisukohad ongi kirjutise pealkirjas mainitud kavade hindamise aluseks.

Kui vaadelda kavu ligemalt, jääb mulje, et nendes on üsna vähe arvestatud meie õpiringide koostist, huvialasid ja ei ole tabatud pedagoogiliselt õiget tööviisi. Nähtavasti on kavad koostatud eeldusel, et õpiringide töö keskus on referaadid. Kuid sellekski otstarbeks ei leidu nende enamikus küllalt rahuldavat juhatust.

Kavade suureks puuduseks on nende ebaühtlus: iga autor on toiminud oma arusaamise kohaselt, Haridusliidu kui õpiringide keskuse juhtivat kätt pole kavades märgata. Võrreldagu näiteks „Talumajapidamise korrastuse õpiringi“, milles terve töökoosoleku või referaadi kava on antud paari reaga, ja „Kodanikuõpetuse“ või „Põldtaimikasvatuse õpiringi“, mille töökavad iga (äärmisel juhul kahe) õhtu jaoks täidavad peaaegu terve lehekülje ja sisaldavad nii suure hulga üksikteemasid, et nende läbitöötamiseks õpiringide töötingimustes kuluks pool aastat! Või jälle: „Majandusteaduse“ kavas juhatatakse põhiraamatuna k e s k k o o l i õpperaamat (lk. 4), „Kodanikuõpetuse“ kava (lk. 2) märgib sellisena algkooli õpperaamatu, mis on õpinglastele juba ammu tuttav ja paiguti vahest pähegi õpitud! Sama lugu on abiraamatutega: nende hulgas leidub koguni teoseid, mis on parajalt jõukohased üliõpilastele, näit. L. Rinne „Sookultuur“ ja sama autori „Maaparanduse alused“ (kava nr. 11) jt.

Ja veelgi: „Eesti kirjanduse algkursuse“ töökava on päris õigesti antud küsimustena (probleemidena), mida õpiringist osavõtjad võivad harutada ja peavad iseseisvalt läbi mõtlema. Selle vastu ei leidu „Talumajapidamise korrastuses“ mitte ühtegi säärast suunavat probleemi; vähe on neid ka mitmes teises kavas. Aine sisu selliseid äärmusi ei põhjusta.

Kavad, mis annavad ainult teemasid, juhatavad kirjandust ja loendavad teemasse kuuluvaid mõisteid, ilma et juhtivate küsimustega anda tõuget probleemi lahenduse otsimiseks, võiksid kasulikud olla ehk õpiringi juhtidele. Õpinglase isetegevat tööd ei soodusta säärased kavad kuigi palju.

Enamik kavu on ainega ülekoormatud: kahjuks on ka õpiringidesse kandunud sama pahe, mis vaevab meie koolitööd, eriti kesk-koolis. Enamik kava koostajaist ei ole tõsiselt mõelnud selle peale, kui palju suudab algharidusega isik 2—3 tunniga läbi lugeda, läbi mõelda, kokku võtta ja omandada.

Võrdlemisi otstarbekalt ja jõukohaselt on koostatud „Eesti kirjanduse algkursus“: iga kirjaniku kohta on esitatud mõõdukas arv küsimusi (5—6, mõnel juhul 10), mille harutamine ja selgitamine aitab küllalt selgesti esile tuua teoste ja kirjaniku loomingu põhijooni. Ka võiks rahulduda „Lavakunsti õpiringiga“ ja teataval määral „Aianduse ja mesin-dusega“.

Teiste kavade kohta julgen arvata, et nad vajavad põhjalikku ümber-töötamist. Senised kogemused peaksid õpiringide juhtidele õiget teed näitama.

Joh. Käis.

Vabameelne usulise sisuga kuukiri

Protestantline Ilm

on võitnud enesele kindla koha Eesti usulises ja vaimlises elus. Ajakiri ilmub juba XI aastat ja teda loevad kõik haritumad ja arenenumad inimesed usuliselt huvitatud ringkondades. Iseäranis usuõpetajad koolides ei seisa ilma „Protest. Ilma“ abita oma ülesande kõrgusel. Ajakiri käsitleb kõiki usuküsimusi erapooletu usuteaduse valguses, mis ei seo ennast mõne kiriku dogmade külge, vaid tunnustab ainult ühte eesmärki, otsida ja leida

selget ja puhast tõtt.

Käesolevas aastakäigus jõuab lõpule Göttingeni professori dr. Hans Duhm'i pikem töö pealkirja all „Moodsa inimese tee Jumala juure“ ja ajakirja toimetaja õpetaja Th. Tallmeistri mitmest aastakäigust läbi ulatunud kirjutis „Jeesus ja tema evangeelium“. Varemalt on viimase sulest ilmunud „Vana testament ja tema vaimuilm“, kus antakse põhjalik populaarteaduslik ülevaade vanast testamendist. Peale selle palju teisi huvitavaid artikleid ja jutlusi vabameelsete (õp. V. Kuljus ja teised) kirikuõpetajate sulest.

Kõiki eelmisi aastakäike võib saada brošeeritult.

Iga aastakäik üksikult ja samuti käesoleva aasta „Prot. Ilma“ tellimine maksab ühes kojusaatmisega kaks krooni. Kõik kümme eelmist aastakäiku koos maksavad 15 krooni.

Tellimisraha tuleb saata aadressil: Tallinna, Püha-Vaimu kiriku kantselei, „Prot. Ilm“.

„PÄRNU PÄEVALEHT“

on ainuke iseseisvalt ilmuv ajaleht Pärnumaal.

Ilmub 6 korda nädalas.

Toimetus ja talitus Pärnus, Rüütli tän. 39, telef. 19.

„PÄRNU PÄEVALEHT“ ei seisa ühegi erakonna teenistuses, mistõttu käsitleb küsimusi erapooletult ja asjalikult. Lehe sihtide ja püüete õigluse paremaks tõenduseks on tema lugejate arvu järjekindel kasvamine.

„PÄRNU PÄEVALEHT“ seisab oma sisukuse, uudiste rohkuse ja värskuse poolest esimesel kohal.

„PÄRNU PÄEVALEHE“ lugejate ringkond on suurearvuline ja ostujõuline, mispärast kuulutamine „Pärnu Päevalehes“ annab parimaid tagajärgi.

„PÄRNU PÄEVALEHE“ tellimisi võtavad vastu lehe talitus Pärnus, Rüütli t. 39, kõik vabariigi postkontorid ja teised tellimiste vastuvõtmise kohad.

P r o o v i n u m b r i d h i n n a t a .

Saaremaa põllumeeste häälekandja

„Saaremaa Teataja“

on loetavaim ja odavaim ajaleht saartel.

Vastutav toimetaja V. Klauren.

Väljaandja ühing „SAAREMAA PÖLLUMEES“

„Saaremaa Teataja“ ilmub kolm korda nädalas: igal teispäeval, neljapäeval ja laupäeval.

„Saaremaa Teataja“ maksab:

1 kuu	postiga	kr. 0.45,	postita	kr. 0.40
3	„	„ 1.35,	„	„ 1.20
6	„	„ 2.60,	„	„ 2.30
12	„	„ 4.75,	„	„ 4.15

Välismaale kahekordne hind.

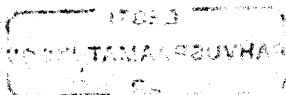
Üksiknumber maksab 4 senti.

Kuulutuste hind: kuulutusteküljel 3 senti, esiküljel ja tekstis 6 senti millimeeter ühel veerul.

Addressi muutmise 10 senti.

„SAAREMAA TEATAJA“ tellijad saavad poole hinnaga ajakirja „PÖLLUMEHE“ ühes noorte ajakirjaga „MAANOORED“

„Saaremaa Teataja“ Kuresaares.

ARSTITEADUSLIK KUUKIRI

EESTI ARST

XII AASTAKÄIK 1933

Väljaandja: Eesti Arstideseltside Liit.

Vastutav ning tegev toimetaja: Prof. dr. med. A. Valdes.

Toimkond: S. Lind, H. Normann (toimetuse sekretär), S. Raudsepp, E. Saareste, V. Steinfeldt, A. Valdes (toimetaja) ja W. Wadi.

Toimetuse aadress: Prof. dr. med. A. Valdes, Tartu, Gustav Adolphi tän. 44. Telef. 13-68.

Talituse aadress: „Eesti Arsti“ sekretär eradots. dr. med. H. Normann, Tartu, Väike-Tähe 1. Telefon 11-55.

Tellimishind: sisemaal $\frac{1}{1}$ aastas postiga 7 krooni 50 sat., postita 7 kr., $\frac{1}{2}$ aastas postiga 4 kr., postita 3 kr. 75 s.; välismaal $\frac{1}{1}$ aastas 8 kr. 50 s., $\frac{1}{2}$ aastas 4 kr. 50 s. **Ajakirja numbrid saadetakse ainult neile tellijaile, kes tellimisraha ette on tasunud.**

Tellimiste vastuvõtmine: talituses, kõigis E. V. postkontoreis, Tartus ka Akadeemilises Kooperatiivis ja Üldises Ajakirjanduse Kontoris.

Kuulutuste hind: $\frac{1}{1}$ lk. kaantel (tiitli-lehekülj kaasa arvamata) 30 kr., $\frac{1}{2}$ lk. 15 kr., tekstis erilehtedel $\frac{1}{1}$ lk. 25 kr., $\frac{1}{2}$ lk. 12 kr. 50 s.

Kes kirjutanud?

Mis kirjutanud?

Kus kirjutanud?

Kerge vaevaga võib leida kõik kirjanduslikud allikad Eestis 1918.—1930. a. ilmunud arstiteaduslike ja piiralaliste kirjutiste kohta raamatus:

Eesti meditsiiniline bibliograafia

1918—1930 ühes piiraladega.

Koostanud dr. med. H. Normann. „Eesti Arsti“ kirjastus 1932. VIII+218 lk. Hind kr. 3.50. Tasuta kaasanne „Eesti Arsti“ X aastakäigule (1931. a.).

Illustreeritud kuukiri

OLION

IV aastakäik

Tegev ja vastutav toimetaja ning väljaandja: **Georg Naelapea**

Toimetuse ja talituse aadress:

Tartu, „OLION”. Telefon nr. 5-42.

„Olioni“ talituse esindaja Tallinnas: õigusteadl. **Johannes Kallman**, Suur Karja tän. 4—13, telefon nr. 465-10.

„Olion“ on teinud end tarvilikuks koolile, kodule ja raamatukogudele ning igale kultuuri ja ilu sõbrale.

„OLION“ on ajakiri kõigile.

„Olioni“ tellimishind 1933. a. on:

Aastas (12 nr.)	6 kr. — s.	6 kuu peale	3 kr. 75 s.
11 kuu peale	5 „ 85 „	5 „ „	3 „ 40 „
10 „ „	5 „ 75 „	4 „ „	2 „ 75 „
9 „ „	5 „ 50 „	3 „ „	2 „ — „
8 „ „	5 „ — „	2 „ „	1 „ 40 „
7 „ „	4 „ 25 „	1 „ „	— „ 70 „

Välismaale: aastas kr. 12 —, poolaastas kr. 6 —

Üksiknumber (ostes): 75 senti, välismaale kr. 1.50

„OLION“i üksiknumbrite üleriiklik levitamise õigus, alates 1. jaanuarist s. a., on antud

AJAKIRJANDUSE KESKLAOLE „PRESSA”

Tallinnas: Rataskaevu 5, telef. 435-16.

Tartus: Rüütli 11, telef. 9-58.

Narvas: Hermanni 11.

Määritud ja lahtilõigatud eksemplare tagasi ei võeta.

„Olioni“ toimetuse ja talituse asub Tartus, Karlova 18-a — 2. Telefon 5-42.

„Olioni“ talitus.